

IMPORTACIÓ D'ART
HEL·LENÍSTIC A ROMA
MITJANÇANT EL BOTÍ DE
GUERRA: DE MACEDÒNIA A
CORINT (167-146 aC)

Ariadna Domingo Montes

Tutor: Antoni Naco del Hoyo

Treball Final de Grau

Universitat de Girona

Curs 2022-2023

Grau en Història

Agraïments

A la meva família, per estar sempre al meu costat i animar-me a seguir endavant.

A les meves amigues Mariví, Laura i Tània, per ajudar-me en els moments més difícils.

A la meva parella Nil, sense tu no hagués sigut possible.

Al meu tutor Antoni Ñaco del Hoyo. Per tota l'ajuda que m'ha prestat, per la seva paciència, els seus consells i tota l'atenció que ha fet que aquest treball fos possible.

A tots ells està dedicat aquest treball.

Paraules clau: Roma, Grècia, hel·lenisme, victòries, botí de guerra, art.

Resum:

A partir de la Segona Guerra Púnica, al voltant del segle II aC, hi ha un gran interès de Roma per expandir-se des del punt de vista territorial cap a Orient, sobretot el món hel·lenístic. Aquest treball té per objecte d'estudi la importació de l'art que venia del món grec, arrel de la batalla de Pidna el 168 aC i la batalla contra la Guerra Aquea i la conseqüent destrucció de Corint el 146 aC; i com aquest art va ser portat com a trofeu de guerra, cap a la Roma republicana del segle II aC, i com va influir en la societat.

ÍNDIX

1. Introducció.....	5
1.1. Objectius i metodologia.....	5
2. Contextualització històrica.....	6
2.1. Macedònia (Primera i Segona Guerra Macedònica, 214-196 aC).....	6
2.2. Tercera Guerra Macedònica (171-168 aC).....	8
2.2.1. La batalla de Pidna (168 aC).....	9
2.3. Quarta Guerra Macedònica (150-148 aC).....	12
2.4. Guerra Aquea (149-146 aC).....	12
2.5. Corint (146 aC).....	13
3. Lucius Aemilius Paullus.....	15
3.1. Polibi i Lucius Aemilius Paullus.....	17
3.2. Livi i Lucius Aemilius Paullus.....	18
3.3. Plutarc i Lucius Aemilius Paullus.....	18
4. Lucius Mummius.....	19
5. Obres d'art com integrants del botí de guerra.....	22
5.2. Guerra i victòria.....	22
5.3. El botí de guerra.....	24
5.4. El triomf.....	26
5.4.1. Les pintures triomfals.....	29
5.5. Els monuments.....	32
5.6. Lucius Aemilius Paullus i el botí de guerra.....	33
5.7. Lucius Mummius i el botí de guerra.....	36
6. Conclusions: l'art hel·lenístic a Roma.....	42
7. Bibliografia.....	44

1. Introducció

1.1. Objectius i metodologia

Aquest treball pretén realitzar un estat de la qüestió sobre la gestió romana del botí de guerra obtingut a Grècia en les dècades centrals del segle II aC. En concret, m'he centrat en les campanyes dirigides per dos dels generals més rellevants del període, com eren Lucius Aemilius Paullus, vencedor de la batalla de Pidna sobre el rei Perseu de Macedònia el 168 aC, i Lucius Mummius, vencedor sobre la Lliga Aquea i destructor de Corint el 146 aC. L'objectiu d'aquest treball és veure com aquest botí de guerra extret de Grècia va influenciar la vida dels romans, des d'un punt de vista tant polític com social i, a la vegada, també a nivell més privat. En un principi el treball s'havia de centrar en la seva totalitat en la figura de Lucius Mummius i el seu botí; tanmateix, vaig començar a trobar informació de Lucius Aemilius Paullus i el vaig incloure en el treball atès que em proporciona informació complementària per tal de poder conèixer el context i el període en què es van desenvolupar els fets. Així, el treball es divideix en dues parts: la primera que inclou des del punt dos fins el quatre, constitueix una introducció a Macedònia, centrant-me exclusivament en el conflicte més important a Grècia en aquell moment: les Guerres Macedòniques (de la primera fins a la quarta), passant per la batalla de Pidna i la destrucció de Corint; a més de fer un breu recorregut per les vides d'ambdós generals; i una segona part centrada en un sol punt, titulat "Les obres d'art com a integrants del botí de guerra", que analitza el botí de guerra juntament amb les obres d'art, i com aquest va ser introduït sobretot a la classe dirigent romana.

La bibliografia consultada és en la gran majoria anglosaxona, atès que en els estudis sobre el botí de guerra i d'aquest període en concret han estat dominats pels anglesos. Així mateix, he utilitzat bibliografia espanyola, francesa i fins i tot italiana, per tal de realitzar el present treball. Vull recalcar que hi ha pocs llibres o articles en espanyol que tractin d'aquest tema; tanmateix, és cert que és un tema que poc a poc va adquirint més importància, atès que l'art grec va influenciar de manera molt clara a l'estat romà i a la societat romana en general.

Les fonts consultades han sigut majoritàriament secundàries: treballs historiogràfics relatius al món hel·lenístic i al món romà. A la seva vegada, també he pogut consultar fonts primàries, és a dir, autors clàssics com Dio Cassius, Ciceró, Pausanies, Plini o Frontí; els passatges dels quals han sigut citats majoritàriament en la seva traducció en castellà, realitzada pels autors que les han tractat.

2. Contextualització històrica

2.1. Macedònia (Primera i Segona Guerra Macedònica, 214-196 aC)

Una vegada acabades les guerres que els generals d'Alexandre van suscitar per convertir-se en hereus del seu imperi, la unitat del món hel·lenístic es va veure definitivament dividida en una sèrie d'entitats, juntament amb les ciutats gregues: Egipte, la monarquia selèucida i Macedònia (Roldán Hervás, 1981, 269).

L'antiga glòria de Grècia feia temps que havia desaparegut en el món més ampli de la política hel·lenística. Al llarg del segle III i el segle II tingueren lloc a Grècia les anomenades 'guerres macedòniques', amb un rerefons com ara les ambicions de Filip V, rei de Macedònia, alhora d'enfortir les seves fronteres i estendre el seu domini sobre Orient; el desig de Perseu de Macedònia (fill de Filip V) de reconstruir la influència del seu estat a l'Hè·las; o els anhels dels macedonis de recuperar la seva monarquia després del 167 (Gruen, 1984, 437-438).

Tot això té el seu inici, sovint difícil de determinar, però per alguns autors, en aquest cas Polibi, tot va començar amb la Primera Guerra Il·líria, entre el 229 i el 228. El que si és cert és que els romans, probablement no van tenir molt d'interès, a nivell militar, en Macedònia abans d'aquest moment.

Podria ser que el motiu pel qual es lliurés la Primera Guerra Macedònica fos únicament la necessitat de Roma de defensar-se. D'una banda, el 216 Roma va enviar deu vaixells quan van saber la intenció de Filip V, rei de Macedònia, de fer-se a la mar en aigües il·líries i com a resultat Filip i els seus vaixells van fugir, conducta que no podia generar molt terror als romans. Però, en canvi, sí que en van sentir quan els romans van conèixer el seu tractat secret amb Anníbal el 215 per tal que Roma perdés els seus dominis a Il·líria (Harris, 1989, 202). Davant la por de la possibilitat que Anníbal fos aliat de Macedònia i portés les seves tropes, els romans es van aliar amb la lliga etòlia per aconseguir la pau amb Macedònia¹.

---

¹ Aquesta pau es coneix com la pau de Fénice i és la que posa fi a la guerra després de la sortida d'Etòlia, reconciliada el 206 amb el monarca macedoni i que s'ha de considerar un èxit diplomàtic de Filip V que va saber aprofitar la situació, atès que Roma es va veure obligada a lluitar sense aliat i sense haver resolt el conflicte amb Cartago (Roldán Hervás, 1981, 276)

Tanmateix aquesta pau no era res més que quelcom temporal, atès que entre els estius del 201 i el 200, finalitzades les hostilitats a Àfrica, es va decidir iniciar una nova guerra contra Filip V (Harris, 1989, 208): la Segona Guerra Macedònica.

La situació de Filip de cara a la guerra no era massa bona: Rodes i Pèrgam havien demanat ajuda a Roma atès que Filip havia iniciat un seguit de campanyes que tancaven els estrets i perjudicaven a Rodes, a més de caure en mans de Filip els territoris continentals de la república insular. La situació de Pèrgam era més greu, ja que l'expansió de Macedònia comptava a Àsia Menor amb un aliat al regne de Bitínia que aspirava eliminar-los (Roldán Hervás, 1981, 279). Mentre a Grècia ni va aconseguir atreure a la seva aliada, la lliga aquea. Però Filip podia resistir, aguantant tant l'atac de l'oest dirigit pel cònsol P. Sulpicius Galba, com la irrupció de grups bàrbars des de la frontera septentrional. Fins i tot va poder contenir els etolis que, sense firmar aliança amb Roma, havien obert hostilitats contra Filip envaint per la seva banda Tessàlia. Era precís, en primer lloc enfrontar-se amb l'intrús occidental (Roma) abans de tornar als assumptes grecs. D'aquesta manera Filip va concentrar les seves tropes a la vall d'Aoos (oest Macedònia) i com que el comandant que havia substituït Sulpicius, el cònsol P. Villius Tappulus, no estava a l'alçada de les circumstàncies, el va rellevar T. Quinctius Flaminius (Roldán Hervás, 1981, 284), aconseguint penetrar Macedònia i guanyar les tropes de Filip. Els seus èxits diplomàtics van ser molts, el més significatiu dels quals va ser assegurar l'aliança amb la Lliga Aquea, sota el lideratge de Philopoemen. Això es va aconseguir l'any 198 per l'habilitat diplomàtica del seu germà Luci (que va prometre Corint als aqueus), ajudat en gran mesura per la presència a Corint d'una flota romana (Derow, 2003-2005, 60). El 197, en territori de Tessàlia, a una línia de turons anomenada Cinoscèfals, va succeir el desenllaç que significaria el final d'una llarga trajectòria històrica de Macedònia com a potència grega, però també l'inici per Grècia d'una nova etapa (Roldán Hervás, 1981, 285).

Després de Cinoscèfals, es va demanar la pau enumerant les condicions: el rei macedoni havia d'evacuar totes les seves possessions gregues d'Europa i Àsia i restituir els presoners fets a Roma i als seus aliats. A inicis del 196 va arribar l'acord des de Roma, que imposava a Filip una indemnització de guerra i retallava la seva capacitat militar. A més, també va comportar una conseqüència molt important: l'alliberament dels grecs (Roldán Hervás, 1981, 288). Per tant, l'èxit de Flaminius no va ser purament militar, sinó diplomàtic, atès que va aconseguir unir contra Macedònia pràcticament tota Grècia, fins i tot fent col·laborar antics enemics com eren Esparta i la lliga aquea. I també va ser diplomàtica la declaració de Corint del 196 per la

qual les ciutats gregues quedaven lliures i sense guarnicions. Per aquesta raó, Flaminius es va convertir en el prototip del filohel·lenista (Navarro, 2002, 49-50).

Després d'aquesta batalla, Macedònia va experimentar una lenta recuperació. Les seves energies es concentraven ara en una restauració interna per tal de tornar a llançar-se a l'exterior, sense trencar la seva aliança amb Roma. Filip va poder annexionar certs territoris a la Grècia septentrional; però, va decidir afegir les últimes restes del domini selèucida, Ainos i Maroneia. Aquesta acció el va enfrontar amb el rei de Pèrgam, Èumenes, a qui li havien sigut adjudicades les possessions selèucides a Tràcia. Això va dirigir l'atenció de l'estat romà contra Macedònia (Roldán Hervás, 1981, 303-304), fet que comportarà l'aparició d'un nou conflicte entre Roma i Macedònia: la Tercera Guerra Macedònica.

2.2. Tercera Guerra Macedònica (171-168 aC)

Els últims anys del regnat de Filip, estarien caracteritzats per un augment de la desconfiança romana, i a causa d'això el rei va haver de renunciar a les possessions mencionades anteriorment. A més, després de la derrota amb Roma, va haver d'entregar com ostatge al seu propi fill Demetri, que, obert a les costums romanes, va crear llaços d'amistat amb la ciutat (Roldán Hervás, 1981, 304). Sabem que Demetri, en ser ostatge a Roma, "had fallen prey to the blandishments of Romans who wished to see him succeed to the Macedonian throne in preference to Perseus" (Derow, 2003-2005, 67). Degut a això Demetri va ser assassinat, si no ordenat, almenys consentit pel seu pare Filip, i Perseu va començar el seu regnat, a partir de l'any 179 amb la mort de Filip V, renovant l'aliança de Macedònia amb Roma i buscant el favor de Grècia; i va tenir un èxit notable, formant o renovant aliances amb Prússia, Seleukos, Delfos i Rodes (Derow, 2003-2005, 67). Les accions empreses per Perseu donen la impressió d'un procés d'obertura de Macedònia cap a l'exterior en busca de la normalització d'unes relacions que havien quedat molt deteriorades en l'última fase del regnat de Filip V. Perseu va buscar l'amistat dels estats grecs i per això va desplegar importants activitats propagandístiques que van millorar sensiblement la imatge del regne (Domínguez Monedero, Plácido Suárez, Gómez Espelosín, Gascó de la Calle, 1999, 631).

Això Roma ho va notar. Perseu no va fer cap acte hostil vers Roma però no calia: la seva influència i popularitat creixents entre els grecs començava a cridar l'atenció d'aquesta. A més, aquest creixement de Perseu es va acompanyar de la disminució de la d'Èumenes, rei de Pèrgam, que havia basat la seva autoritat en la supremacia romana. El 172 Èumenes va anar a

Roma i va denunciar Perseu; pels romans això era suficient, sobretot en una època de disturbis com els anys 170, per començar els preparatius de la guerra (Derow, 2003-2005, 67-68).

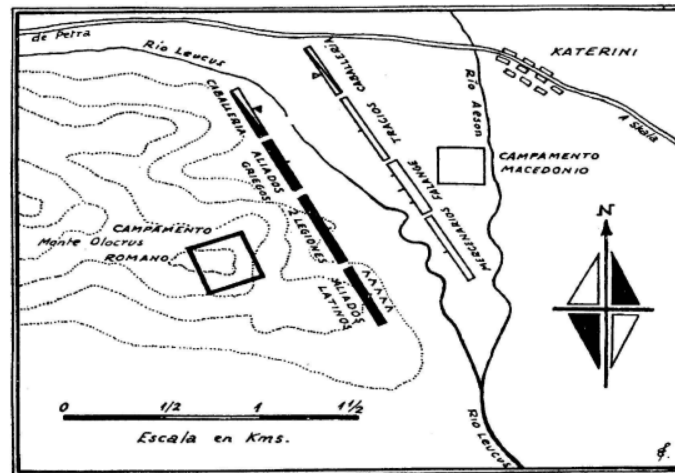
La sort de Macedònia ja estava decidida; però el govern romà va procurar, primer amb un bon pretext i amb preparatius diplomàtics, assegurar tant la justícia de la seva iniciativa, com l'èxit del seu desenllaç. El primer es produïa mentre Èumenes tornava, a través de Grècia, al seu regne: a Delfos va patir un atemptat d'on va aconseguir sortir il·lès. Els segons van ocupar tot l'any 172. Mentre partien ambaixades cap a Orient, el cònsol Q. Marcius Philippus s'entrevista amb Perseu per assegurar un desenllaç pacífic dels problemes que enfrontaven Macedònia amb Roma (Roldán Hervás, 1981, 306). Però realment, les possibilitats de pau eren una il·lusió. A principis de la guerra, Perseu va derrotar els romans a Callinicus, el 171, i tot i que no va ser un moment militar especial va significar un moment d'alegria i suport per Grècia (Gruen, 1984, 507). És probable que el discurs de Philippus accelerés la guerra, més perquè va posar de manifest els greuges que podien ser explotats que perquè fes sonar l'alarma (Harris, 1989, 225).

Els primers anys de guerra van estar marcats més per la indisciplina i rapacitat dels romans, tropes i generals, que per l'èxit militar. L'ordre es va restaurar el 168 quan L. Aemilius Paullus (cònsol el 182 i ara de nou) va prendre el comandament i amb ell, el triomf de Roma el juny del mateix any a Pidna (Derow, 2003-2005, 68). En la persona de Paullus, fill del cònsol vençut per Anníbal a Cannas, al que li va ser concedida la "província" de Macedònia com a cònsol el 168, van acabar els somnis d'un Orient lliure (Roldán Hervás, 1981, 307). A Pidna, en el curs d'una hora, va quedar aixafat tot l'exèrcit macedoni, que va deixar sobre el terreny més de 20.000 morts. Mentre, Perseu fugia amb el seu fill per finalment entregar-se als romans, i ambdós serien presents a l'entrada triomfal d'Emili Paullus a Roma (Roldán Hervás, 1981, 307). A continuació exposaré la batalla de Pidna amb més detall.

2.2.1. La batalla de Pidna (168 aC)

L'objectiu principal de la batalla de Pidna, per Paullus, va ser neutralitzar Perseu. La batalla es va desenvolupar en una esplanada que travessava el riu Leucus. Perseu va prendre la iniciativa, provocant una gran impressió per part dels romans en veure la seva formació d'avenç. La situació comença a decantar a favor de Perseu; fins que en un moment donat, es comença a descompensar la formació en diversos punts, producte de l'orografia del sector que era més escarpada. Els romans van aprofitar per ubicar els seus legionaris en aquests forats, fent que la línia macedònica es trenqués en molts punts. Perseu, en veure la seva línia completament

trencada, decideix fugir amb la resta de la seva cavalleria cap a la capital, deixant en el camp més de 20.000 morts. Es pot veure, per tant, que la causa de la derrota prové de dos motius: la falta de perícia dels comandants i el fet de combatre en llocs poc aptes per la falange (Llantén Quiroz, 2018, 103-104).

Batalla de Pidna, 22 de Junio, 168 a. de J.

Mapa de la batalla de Pidna. Veure Duarte Sánchez, 2004, 41

L. Emili va rebre la rendició d'un gran nombre de nuclis, però la ciutat de Pidna no va enviar, en un principi, legats per tractar les condicions de lliurament. Tot això juntament amb la fugida del rei Perseu a Anfípolis unida a la victòria romana, havia generat un ambient de confusió que va provocar el desacord entre els seus dirigents (Martínez Morcillo, 2012, 283).

La victòria sobre Perseu posava als polítics romans al capdavant d'una nova tasca reorganitzadora. Si Macedònia havia provat que encara un estat de recursos mediocres podia causar problemes al patronat de Roma a Occident era necessari suprimir aquest tipus d'estats. Aquesta victòria sobre Perseu facilitava aquesta tasca a Macedònia, però també es portaria a terme en altres estats com Rodes, Pèrgam o la lliga aquea (Roldán Hervás, 1981, 308). Macedònia va quedar dividida en quatre estats separats entre ells². Tant Macedònia com Il·líria quedaven dividides i, a més, havien de pagar a Roma com a tribut la meitat del que s'havia pagat en concepte d'impostos als seus reis. (Derow, 2003-2005, 69). Després de finalitzar la Tercera Guerra Macedònica i havent destruït la seva monarquia, Roma no podia pretendre una

² No només independents, sinó forçosament obligats a ignorar-se entre si per una prohibició expressa de qualsevol relació jurídica i política mútua (Roldán Hervás, 1981, 308).

indemnització de guerra; per això els vencedors es van apoderar de totes les possessions del rei i, a més, van imposar a la nova república macedònica un tribut anual de 100 talents, suma relativament modesta, que corresponia a la meitat del tribut que els macedonis pagaven al seu mateix rei (Ferrer Maestro, 2001, 32).

Macedònia es va emportar la pitjor part; però altres estats també van sentir les conseqüències de Pidna. A Grècia, la guerra macedònica havia mostrat l'existència a l'interior dels estats grecs d'una forta opinió antirromana (tot i que no suficient com per aliar-se amb Macedònia). Amb la victòria romana, moltes denúncies es van estendre per Grècia i com a conseqüència es van multiplicar els crims i les deportacions de personatges amb intencions promacedòniques. En certs casos, Roma, directament procedia a l'apropiació de territoris, però, en general, van utilitzar governs titelles que lluny de solucionar problemes interns, van precipitar el caos de Grècia (Roldán Hervás, 1981, 308-309).

Més subtil va ser l'actitud que l'estat romà va prendre respecte Rodes i Pèrgam, contra els que, si existien menors motius de represàlia³, eren més grans els desitjos d'un debilitament d'aquestes potències (Roldán Hervás, 1981, 308-309).

Èumenes, rei de Pèrgam, que havia fet més que ningú per ajudar a Roma a entrar a la guerra contra Perseu va ser rebutjat pels romans tan bon punt la guerra va acabar. Amb Macedònia desapareguda, el Pèrgam d'Èumenes va ser l'estat grec més influent (i popular) que va quedar a l'escenari grec. Tornant a Grècia, la lliga Jònia va presentar-li un decret molt honorífic que el va elogiar com a 'benefactor comú dels grecs' més la concessió de grans honors públics; i això es devia veure com una competència no desitjada pels romans (Derow, 2003-2005, 69). D'aquesta manera la seva política es va enfocar en debilitar poc a poc aquest estat.

Per tant, al final d'aquesta guerra, Macedònia, com estat monàrquic, va desaparèixer; a tota Grècia es van imposar processos per alta traïció, quants van servir a l'exèrcit de Perseu van ser liquidats, es van saquejar setanta ciutats i es van vendre com esclaus 150.000 epirotes. Grècia va triomfar amb la seva cultura, que gràcies a Roma es va estendre per tot el Mediterrani, però va perdre qualsevol protagonisme polític, fet que no es pot considerar com un avenç (Duarte Sánchez, 2004, 44).

---

³ Rodes no havia donat suport a Perseu ni a la guerra, ni s'havia oposat a Roma, però era la llar d'una important facció pro-macedònica (Derow, 2003-2005, 69).

2.3. Quarta Guerra Macedònica (150-148 aC)

Després de Pidna, es va produir un buit amb fortes contradiccions socials internes, degut a la mala gestió per part de l'estat romà. Això, a la llarga comportarà un altre conflicte, la Quarta (i última) Guerra Macedònica, que conclouria amb la dissolució de Macedònia com estat independent.

Aquest conflicte s'inicia a mans d'Andrisc, home segurament d'origen plebeu, que es fa passar pel fill de Perseu, sota el nom de Filip, i va intentar revoltar Macedònia i fer-se reconèixer per les dinasties d'altres estats, sobretot del rei selèucida Demetri; i va acabar amb el seu confinament a Itàlia (Roldán Hervás, 1981, 311). Però es va aconseguir escapar i va aconseguir el recolzament als Balcans, on li van proporcionar tropes per tal d'entrar a Macedònia. Davant això, la reacció romana va ser insuficient i l'exèrcit que va ser enviat, va ser alhora destruït; cosa que va proporcionar a Andrisc el control de Tessàlia (Roldán Hervás, 1981, 311).

Però les intencions d'Andrisc no tindrien efecte quan Roma aplicés els recursos necessaris: així, el 148 aC va ser derrotat a la batalla de Pidna⁴, amb conseqüències transcendents. Les quatre repúbliques-titella que s'havien repartit el territori de Macedònia després del 168, culpables d'haver recolzat a Andrisc, van fer que l'antiga Macedònia fos declarada província romana, la primera d'Orient (Roldán Hervás, 1981, 311-312).

2.4. Guerra Aquea (149-146 aC)

A la Grècia continental, i a molts altres llocs de l'orient grec i hel·lenístic, on Macedònia encara exercia una forta influència, continuaven existint les tradicionals ciutats-estat, bé sota el control d'altres potències o mantenint la seva independència sota règims tirànics, però amb bones relacions amb Macedònia, com el cas d'Argos, Megalòpolis, Elide o Sició. Només Esparta mantenia la seva hostilitat i, com a conseqüència, l'aparició de nombrosos conflictes entre els que destaca la Guerra Aquea (Roldán Hervás, 1981, 170).

La Lliga Aquea nascuda no tant com un estat, sinó com una confederació de ciutats autònomes va romandre com entitat insignificant fins la meitat del segle III. Però gràcies a l'habilitat política d'un dels seus estrategues, va començar una política d'expansió que la convertia en la

---

⁶ En el mateix escenari on havia sigut derrotat Perseu anys abans.

tercera força de Grècia i abastava a part d'Acaia, les grans comunitats del Peloponès, Corint, Sició, Argos i Megalòpolis, així com part d'Arcàdia (Roldán Hervás, 1981, 170).

Acabada la Quarta Guerra Macedònica, les condicions polítiques i socials de la península eren suficientment caòtiques per provar un últim intent per treure's Roma de sobre. Una característica destacable aquí és la repetició del comportament romà anterior. Dues dècades després de Pidna i mig segle després de Cinocèfals, es troba una similitud sorprenent en els problemes del Peloponès i les accions realitzades per resoldre'ls, sobretot en el conflicte entre Acaia i Esparta, en els esforços d'aquests últims per sortir de la Lliga Aquea (Gruen, 1984, 520) i també en conflicte amb Megalòpolis, ambdues dins la confederació. Cal·lícrates, dirigent de la Lliga Aquea, va resoldre a favor de Megalòpolis; i això va fer que Esparta volgués abandonar la confederació i intentés recuperar la seva independència (Roldán Hervás, 1981, 312).

El comandant de Roma a Macedònia, Q. Metellus, va aconsellar a la Lliga que s'abstingués de la guerra amb Esparta; igual que l'ambaixador del senat l'any 147, L. Aureli Orestes, que va intentar fer veure la raó als aqueus, fins i tot amenaçant-los amb la dissolució de la confederació (Gruen, 1984, 521). Les ordres que portava l'ambaixada eren declaracions de 'llibertat' i, per tant, independents de la confederació, no només Esparta, sinó altres comunitats com Corint, Argos i Orcòmenos (Roldán Hervás, 1981, 312). No és d'estranyar que alguns autors antics pensessin que la missió d'Orestes es va concebre com una provocació que donés un pretext per fer la guerra als aqueus (Harris, 1989, 237).

Els aqueus estaven en còlera, si bé es va descarregar contra els espartans no estava menys dirigida contra l'estat romà, que donada la contemporània guerra amb Cartago va intentar guanyar temps amb una diplomàcia conciliadora, interpretada per dirigents de la Lliga, Dico i Critolao (Roldán Hervás, 1981, 312).

Quan al final, la lliga, a la primavera del 146, va declarar la guerra a Esparta per castigar-la per la seva secessió, es sabia que la declaració també anava dirigida contra l'estat romà, que, no tardaria en intervenir (Roldán Hervás, 1981, 312).

2.5. Corint (146 aC)

Q. Cecili Metellus quasi no va tenir dificultat en acudir des de Macedònia i infringir la primera derrota, a un cos expedicionari a mans de Critolao, que va morir en combat; però tot i aquesta

victòria, va ser el cònsol L. Mummius qui va vèncer l'altre dirigent, Dieo, i entraria a Corint (Roldán Hervás, 1981, 312). En arribar a Grècia l'estiu del 146 aC, el cònsol Mummius va descarregar l'armada i va posar un èmfasi final al conflicte destruint les forces aquees a l'istme, i entre finals d'agost i inicis de setembre va procedir a saquejar la ciutat de Corint (Cadario, 2014, 84), dos dies més tard. Les forces de Mummius sumaven 3.500 cavallers i 23.000 infants, així com una companyia d'arquers cretencs i un contingent enviat per Àtal, rei de Pèrgam (Graverini, 2001, 111).

La destrucció de Corint, a més, va comportar l'esclavització de la seva població i la conversió del seu territori en *ager publicus romanus*. Aquestes mesures dràstiques es van seguir en altres ciutats que s'havien aixecat igualment contra Roma com Tebes, Tespia o Calcis, que van ser saquejades i destruïdes (Navarro, 2002, 67). Pausànies relata com, després de la batalla del 146 aC, els fugitius del camp de batalla, van marxar de la ciutat juntament amb la major part de la seva població. Igualment diu: "Mumio, por el momento, a pesar de que las puertas estaban abiertas, se contuvo de entrar en Corinto, sospechando que dentro de la muralla había sido puesta una emboscada. Pero dos días después de la batalla tomó por la fuerza e incendio Corinto. Los romanos dieron muerte a la mayoría de los que fueron cogidos dentro, y Mumio vendió a las mujeres y a los niños. Vendió también a todos los esclavos que habían sido puestos en libertad y habían luchado al lado de los aqueos y que no habían muerto en la guerra. Las ofrendas y las obras de arte más maravillosas se las llevó y las de valor inferior a las anteriores Mumio se las dio a Filopemen, el general de Átalo" (Pausànies, VII. 16. 7-8). Aleshores, se'ns diu que a més de desarmar els habitants, també es van desmantellar les muralles de totes les ciutats que havien lluitat contra els romans (Isager, 2009, 207).

Roma va creure que la destrucció de Corint era l'exemple que necessitaven els grecs per abandonar d'una vegada per totes els seus intents d'independència. Però no es va atrevir a donar el pas definitiu de Macedònia; només els estats que havien lluitat al costat de la confederació aquea van ser col·locats sota l'autoritat del seu governador. En qualsevol cas, Grècia encara gaudiria d'aquesta llibertat, entre greus problemes socials, fins que August la transformi en província d'Acaia (Roldán Hervás, 1981, 313). Per exemple, Pausànies, que tenia el seu interès més a Grècia que a Roma, veu la destrucció i espoliació com ho faria un grec. Diu: "en Corinto no vive ya ninguno de los antiguos corintios, sino colonos enviados por los romanos" (Pausànies, II.1.2)

Per tant, veiem que la destrucció de la ciutat rebel va constituir, sense dubte, un fort avís per a totes les *poleis* gregues, que a partir d'ara no poden menystenir fàcilment el poder de Roma i la seva duresa i disposició a intervenir per defensar els seus interessos; això va ser seguit per una reorganització general de Grècia, feta per Mummius amb l'assistència de la delegació senatorial. La duresa de les condicions imposades als vençuts va fer necessària una acció política i diplomàtica per evitar una hostilitat excessiva cap a Roma (Graverini, 2001, 115-116).

La conquesta del Mediterrani oriental pels romans es va caracteritzar per una brutalitat que va venir a desmentir les promeses de "llibertat" que havien fet als grecs el 196 aC, després de la derrota de Filip V. Episodis com l'esclavització de 150.000 epirotes per Emili Paullus el 168 aC o la destrucció de Corint el 146 aC, van fer veure amb claredat als grecs que els romans havien anat a Orient en qualitat de senyors, no d'alliberadors (Pomeroy, Burstein, Donland, Tolbert Roberts, 2001, 499).

3. Lucius Aemilius Paullus

Un dels grans personatges del segle II que va contribuir a formar l'*imperium romanum* va ser Lucius Aemilius Paullus. Aquest va néixer cap a l'any 229/8 i va ser un dels dos fills del cònsol amb el seu mateix nom, que va morir a Cannas; per tant l'educació tant de Paullus com de la seva germana Aemilia la va dur a terme la seva mare, de la qual no en sabem el nom. Però el que si sabem és que es deuria preocupar pel progrés, atès que Aemilia es va casar amb un dels generals més famosos de Roma, P. Cornelius Scipio, el vencedor d'Anníbal; mentre que Paullus va ser preparat per la carrera militar, que van seguir la majoria de nobles romans (Reiter, 1988, 109).

Com a membre del patriciat, va començar la seva carrera el 195 com a qüestor, i degut a la seva notorietat, el 191, va ser el elegit pretor governant a la Hispania Ulterior. En una de les batalles que es van dur a terme en aquesta regió va patir una derrota per part dels lusitans, on van morir sis mil homes. Aquesta derrota va suposar un cop fort a la carrera de Paullus, atès que feia molts anys que no es produïa una derrota igual; però més endavant, el 190, va aconseguir una victòria. Després d'aquest èxit, va intentar accedir al consolat tres vegades, assolint aquest propòsit el 182, quan va rebre com a província Ligúria⁵, on va tenir tant d'èxit que el va

---

⁵ Regió de la costa nord-oest de la Península Itàlica.

permetre pacificar la zona (Navarro, 2002, 60), tot i que durant tot el segle II continuarà essent un focus de conflicte.

La informació específica sobre la vida privada de Paullus, excepte els típics elogis, és força difícil d'aconseguir; però el que si se sap és que era un home que es va comportar amb noblesa i era filhel·lènic en els seus gustos culturals (Reiter, 1988, 109). És important destacar que el 182 va participar en la formació d'una aliança (*amicitia*) que va generar el grup polític més influent de la vida romana en aquest moment. Aquesta aliança va començar amb el divorci amb la que havia sigut la seva dona, Papiria, i amb qui havia tingut quatre fills (dues dones i dos homes). Mitjançant aquest sistema d'aliances, els dos barons van ser donats en adopció a dues de les famílies més importants del moment: la dels Fabii Maximi i la dels Corneli Scipiones. El fill gran va ser adoptat per Q. Fabius Maximus; mentre que el fill petit va ser adoptat pel fill d'Scipio Africanus, que passarà a anomenar-se P. Cornelius Scipio Aemilianus. Les filles també van ser incloses dins d'aquest sistema d'aliances mitjançant els matrimonis (Navarro, 2002, 61). Tot això el que va comportar va ser un enfortiment de les relacions entre aquestes famílies, alhora que s'anaven convertint en un grup més i més influent en la societat romana.

Gràcies a aquesta aliança, Paullus va aconseguir el seu segon consolat l'any 168, mateix any on va dirigir el seu assoliment més important, a part de les victòries a Hispània i a Ligúria mencionades anteriorment, que va ser la batalla de Pidna, contra el rei de Macedònia, Perseu. "El 22 de junio del 168 frente a la ciudad de Pidna libró una victoriosa batalla, con un saldo de veinte mil macedonios muertos y once mil prisioneros, que incluían al mismo rey, por lo que celebro un espléndido triunfo de tres días de duración" (Navarro, 2002, 61). Militarment, aquesta ràpida victòria sobre Macedònia, com diu Reiner, hauria afegit encara més glòria al nom de Paullus (Reiter, 1988, 134-135). Després d'aquesta victòria romana, Paullus va decidir realitzar un viatge per Grècia, com si fos una gira, d'una banda per inspeccionar les ciutats i vigilar que no hi haguessin aixecaments contra Roma; i d'altra banda per tal d'apropar-se culturalment al món grec, amb la visita de temples, contemplació d'obres d'art, etc. (Navarro, 2002, 62).

Sabem que Paullus era un personatge que estava familiaritzat amb la cultura grega, atès que es troba ben testimoniats per les fonts, en aquest cas Plutarc, que ens diu que tot i haver donat els seus fills en adopció, va omplir la seva llar de tutors grecs, des de gramàtics, filòsofs i retòrics, fins a artistes i homes educats en l'art de la caça. Això, Plini el Vell ho corrobora, assenyalant

que durant el viatge de Paullus per Grècia, va demanar als atenesos que li proporcionessin un filòsof que fos mestre dels seus fills (Reiter, 1988, 114)⁶.

En aquest viatge per Grècia es té constància del primer contacte amb l'autor clàssic Polibi. Aquest contacte vindrà, clarament, després de Pidna, atès que, a més de la destrucció de gran quantitat de ciutats i la conversió de milers de persones en esclaus, també es van deportar a Roma aquells grecs que eren sospitosos de tenir algun tipus de comportament promacedoni, entre els quals es trobava Polibi (Ferrer Maestro, 2001, 31). A continuació explicaré la visió que té aquest autor sobre Paullus, juntament amb la visió de Livi i Plutarc. En resum, el que tots tres tenen en comú és una concepció de Paullus com la personificació de les virtuts de l'aristocràcia romana: "todos los testimonios presentan al general romano como un líder sólido y honorable frente al rey de Macedonia, lo que sirve para representar la contraposición de dos personalidades: la de Perseo como la menos indicada para gobernar, y la de Paulo como la óptima para ser un *capo ideale*" (Martínez Morcillo, 2012, 273-274).

3.1. Polibi i Lucius Aemilius Paullus

Polibi, com he dit anteriorment, va ser exiliat a Roma, degut a ser sospitós de comportament promacedoni; però, poc després de la seva arribada a la ciutat, va acabar amb Scipio Aemilianus i Quintus Fabius, fills de Paullus; i en pocs temps es va convertir en amic íntim dels germans i en tutor d'Scipio Aemilianus (Reiter, 1988, 20). Degut a aquesta amistat, quan els altres ostatsges van ser traslladats a les zones perifèriques d'Itàlia, Paullus i els seus fills van fer el possible per tal que Polibi es quedés a Roma; per això és comprensible que Polibi parlés tant bé de la família. Segons Reiter, "every facet of Paullus' life is seen as exemplifying the best of what Rome had to offer" (Reiter, 1988, 32).

En estar tant en contacte amb la família de Paullus, Polibi elogiava als seus membres i descartava aquells relats que no en parlaven bé. Per tant, s'observa com per aquest autor, era molt important destacar la virtut de Paullus, atès que després de Pidna, amb la quantitat de riqueses que van arribar, molts van abandonar aquesta virtut, tant important pels autors clàssics, i van utilitzar aquests luxes per tal de realitzar activitats poc morals, relacionades amb el vici i la disbauxa (Reiter, 1988, 35). D'aquesta manera, Polibi destaca l'actitud de Paullus davant els

---

⁶ Veure Plutarc, Vides Paral·leles, vol. VII: Emili Paulus i Timoleont. Èumenes i Sertori. 6.9-10 / Plini, Història Natural. 35.135.

tresors de Perseu perquè es va comportar de manera totalment diferent a la resta: en comptes d'emportar-se les riqueses per ús personal, les va donar a l'Estat.

Tanmateix, la seva imatge va més enllà de la noblesa de la seva vida pública i privada: 'He was, for Polybius, one of the best men, an aristocrat who, while he stood above the mass of commoners, worked for harmony and order in Rome and in other states (Reiter, 1988, 37), com en aquest cas seria Grècia.

3.2. Livi i Lucius Aemilius Paullus

Livi, en la seva obra *Ab Urbe Condita*, dels llibres 41 fins el 45, es centra dins de la Tercera Guerra Macedònica, en les figures tant de Paullus com de Perseu, recalcant que les conquestes de Roma només les aconseguien homes que seguien la moral antiga (Reiter, 1988, 71), referint-se a Paullus i a la seva virtut, com ja havia fet Polibi.

Tanmateix, Livi no només destaca la glòria i virtut de Paullus, sinó que també hauria restaurat la disciplina militar, com s'havia fet anteriorment. Així ho demostra Reiner, citant la següent descripció de Livi sobre el viatge de Paullus per Grècia: 'No question as to how either any individual or any state had felt about the war with Perseus, so as not to trouble the minds of the allies by any fear' (Reiter, 1988, 78). Aquesta intenció de no voler preocupar als aliats de Roma era, per Livi, un gest molt noble, propi d'un home tan virtuós com Paullus. No obstant, Livi altera la imatge de Paullus, glorificant-lo; i en conseqüència, tots els durs efectes de la guerra de la batalla de Pidna, exposats anteriorment, deixen de tenir importància per aquest autor.

3.3. Plutarc i Lucius Aemilius Paullus

Segons Tröster, a la *Vida* d'Emili Paullus es presenta aquest personatge 'como líder virtuoso y educador sabio, que encarna la tradición del *mos maiorum* y que actúa conforme al modelo del estadista-filósofo' (Tröster, 2010, 193). Per tant, com els anteriors autors, Plutarc decideix exaltar les qualitats més admirables de Paullus, les que demostren la virtut d'aquest personatge, i deixar de banda les més 'negatives'. Això va portar a Plutarc a escriure la *Vida* de Paullus.

Les *Vides* de Plutarc són biografies i van ser escrites per fer veure les accions que revelen l'ànima d'un home (Reiner, 1988, 98), en aquest cas, com s'ha mencionat anteriorment, deixar veure la noblesa i la virtut de Paullus. Són diversos els aspectes que Plutarc ressalta de Paullus,

com exposa Tröster, “su tradicionalismo y religiosidad, su modestia y humildad, su consideración y tranquilidad, su filohelenismo y filantropia y, más en general, sus cualidades ejemplares de líder político y militar” (Tröster, 2010, 196). En destacar les virtuts de Paullus també es destacava tot el contrari pel què fa a Perseu, definint-lo com un personatge “avaro, cobarde e indigno” (Tröster, 2010, 197), sobre el qual, Plutarc, no té cap mena de pietat.

Després de la victòria sobre Perseu, Paullus va fer el seu viatge per Grècia, aturant-se en els centres culturals més importants del món grec com són Delfos i Olímpia, i realitzant festes i banquets. En fer això, Paullus va demostrar que no només era hàbil en el camp de batalla, sinó que també era hàbil per tal de dur a terme un banquet (Reiter, 1988, 103). Tanmateix, a diferència dels altres autors, Plutarc parla del saqueig de l’Epir, però no com un exemple que treu glòria a la figura de Paullus, sinó com quelcom que forma part de la guerra (Reiter, 1988, 103).

Per tant, la imatge que Plutarc dona de Paullus pretenia instruir a la futura noblesa romana, per tal que fossin com ell, atès que era el prototip de l’home ideal romà. Això es pot lligar amb la resta d’autors, atès que tots ells destaquen la virtut de Paullus per sobre de tot i deixen més de banda les qüestions que podrien tenir un efecte més negatiu en la imatge d’aquest personatge com la destrucció de ciutats, lligat també al saqueig d’aquestes, o l’esclavització de milers de grecs, assumptes que passen a un segon pla o que fins i tot s’arriben a justificar com fets que ocorren a les guerres.

Els últims anys de Paullus van estar dedicats a la política: el 164 va ser censor amb Q. Marcius Philippus, que van ser recordats per Plutarc per la seva moderació i excel·lència. També el 162 va ser anomenat cònsol; no obstant va morir dos anys després, l’any 160, fet que va provocar gran quantitat d’emocions a tota la població i la celebració d’uns grans jocs fúnebres, preparats pels seus fills (Reiter, 1988, 145-146), al nivell d’un gran personatge com era Paullus per Roma.

4. Lucius Mummius

Lucius Mummius prové d’una família plebea, l’origen de la qual és desconeguda. Dels pocs detalls que se sap de la seva família és que el seu pare, que tenia el mateix nom, no va passar mai de la pretura (Navarro, 2002, 67). Per la seva banda, el primer càrrec que es coneix de Mummius va ser el de pretor, durant l’any 153, i degut a la seva vàlua, aquell mateix any se li

va confiar la província de la Hispània Ulterior, on el seu predecessor havia estat derrotat anteriorment (Graverini, 2001, 108). Aquí, Mummius va aconseguir algunes victòries, assolint la definitiva el 152. Tot i que no va posar fi a la guerra contra els lusitans, aquesta victòria va ser un punt a favor per l'obtenció del consolat l'any 146 que, com diu Navarro, va comportar alhora que recaigués sobre ell la responsabilitat de la Guerra Aquea a Grècia (Navarro, 2002, 67).

Podem dir, per tant, que Mummius era un *homo novus*⁷. Tal definició quadra molt bé amb un personatge com és Mummius, que tot i venir d'una família que no pertanyia a les grans famílies del moment de Roma, va aconseguir demostrar la seva capacitat accedint al consolat i, al mateix any, aconseguir vèncer la Lliga Aquea i, en conseqüència la destrucció de Corint, l'esclavització de la seva població i la conversió del seu territori en *ager publicus romanus* (Navarro, 2002, 67).

La destrucció de Corint per Mummius es va dur a terme perquè per Roma constituïa un poder i una amenaça considerables, atès que gaudia d'una posició favorable sobre el mar; i a més, eren evidents els avantatges que el botí de Corint podia oferir tant a Roma com al futur conqueridor (Graverini, 2001, 114-115). Tanmateix, algunes fonts literàries mostren a Mummius com algú que desconeixia la cultura grega i que no entenia el veritable valor del que havia aconseguit amb el saqueig de Corint i, per això, s'entén que molts elements procedents del saqueig de Corint es trobessin dispersats. D'altra banda, tot allò que formava part del botí (sobretot els monuments), evidencia tot el contrari, atès que es demostra que Mummius tenia una consciència plena de la cultura grega i la intenció de mantenir una bona reputació amb els no romans (Yarrow, 2006, 58), en aquest cas els grecs. Per tant, l'evidència física pesa més i el fet que els elements estiguessin dispersats es podria deure a una qüestió personal, bàsicament d'embelliment de ciutats; però alhora d'autopromoció.

El que si queda clar és que Corint va ser completament arrasada, igual que ho va ser Cartago, i, d'aquesta manera, Mummius podia competir tant amb el destructor d'aquesta ciutat (Cartago), Scipio Africanus (Graverini, 2001, 115) com amb Metellus a Grècia durant la Quarta

---

⁷ Seguint la definició de González Rojas, un *homo novus* és un terme atribuït a 'aquellos (patricio y/o plebeyo) que han sido los primeros en sus familias en ingresar al Senado. Además, el término adquiere su mayor impacto social cuando se trata de hombres que logran ocupar la más alta magistratura, como lo es el consulado, sin provenir de familias consulares (González Rojas, 2011, 95).

Guerra Macedònica. Tant és així que se li va atorgar el cognomen ‘‘*Achaicus*’’ en reconeixement del saqueig de la ciutat (Arafat, 1996, 90); i a partir d’aquest any, el 146, seria recordat com *Lucius Mummius Achaicus*.

Tanmateix és important recordar que no només Corint va ser saquejada (tot i ser la que va patir més greument les conseqüències de la guerra) sinó que *Mummius* també va castigar severament diverses ciutats aquees com *Istmia*, *Feneus*, *Tanagra*, *Tebes*, *Tespias* i probablement algunes més (Cadario, 2014, 92). La destrucció de Corint va provocar un gran ressò, sobretot pel què fa a les fonts literàries, com és el cas de *Polibi* o *Pausànies*; tanmateix, tot i que es lamenten aquesta destrucció eviten fer recaure la responsabilitat de tal esdeveniment sobre Roma, en aquest cas explícitament sobre *Mummius*, sinó que culpen als dirigents de la Lliga Aquea (Graverini, 2001, 132).

Després de la victòria i abans de tornar a Roma, *Mummius* va realitzar un viatge per Grècia, aturant-se als santuaris de *Delfos* i *Olímpia*, on va realitzar sacrificis i els va dedicar a diversos déus (Navarro, 2002, 67), així com també havia fet *Paullus* després de la seva victòria sobre *Perseu*. El programa de celebració que tenia planejat *Mummius* no es limitava només a Roma, sinó que també incloïa moltes ciutats d’Itàlia i Grècia, com es veu en el fet que romangués a Grècia i fes aquest viatge, on no només va visitar les principals ciutats i santuaris, sinó que fins i tot va restaurar i decorar les ciutats afectades pel conflicte; acció que es veu reflectida en les fonts literàries com *Polibi* i en les inscripcions que esmenten la gratitud de les ciutats al comandant (Luci, 2018, 129). Tanmateix, a finals del 145 ja estava de retorn a Roma on va celebrar un triomf en el qual va exhibir una gran quantitat d’obres d’art grec que no s’havia vist abans a Roma (Navarro, 2002, 67); per tant, *Mummius* no només es va dedicar a visitar les ciutats sinó que va espoliar gran quantitat d’obres d’art gregues, actuant com saquejador i alhora com a benefactor, per tal d’intentar guanyar-se una bona reputació entre els grecs (Cadario, 2014, 87-88).

Per tant, entre el 146 i el 145, hi van haver tres grans triomfs a Roma: la victòria sobre *Andrisc* per part de *Metellus*; la victòria sobre la ciutat de *Cartago* per part de *Scipio*; i la victòria sobre la Lliga Aquea i a conseqüent destrucció de Corint per part de *Mummius* (Graverini, 2001, 125). Tot i compartir mèrits amb dos generals de dues de les grans famílies de Roma, els anys següents del seu retorn de Grècia juntament amb la censura del 142 van fer que destaqués notablement en comparació amb els altres dos comandants (Graverini, 2001, 126). El que va

fer créixer la seva popularitat va ser l'ús de l'enorme botí que va aconseguir, punt que tractaré en el següent apartat.

En el 142 Mummius va ser censor amb Scipio Africanus, i tots dos van augmentar el seu prestigi embellint la ciutat; però, com recalca Graverini, els recursos d'Scipio no es podien comparar amb els de Mummius (Graverini, 2001, 132), que es va centrar sobretot en el temple d'Hèrcules Victoriós (Navarro, 2002, 68), situat al Fòrum Boari. Tanmateix, després del 142, no hi ha cap altra notícia segura de la vida de Mummius; hi ha moltes a partir de l'evidència proporcionada per les fonts: algunes defensen la seva mort, altres mencionaven que possiblement es trobava a l'exili, però són arguments molt febles, que fan que tampoc sabem amb exactitud la data de la seva mort. Una possibilitat, com diu Navarro, era que Mummius devia morir poc després de la censura, potser cap al 140 (Navarro, 2002, 68). El que si es té clar, tot i no saber amb exactitud la data de la seva mort, és que Mummius va morir pobre, fet que no quadra amb la gran quantitat de botí que es va emportar del saqueig de la ciutat. Tanmateix, fonts com la Història Natural de Plini, expliquen que tot i la riquesa del botí de Corint, Mummius no es va emportar res del botí, fins a tal punt que la seva filla es va quedar sense dot i va ser el Senat qui va haver de pagar-ho (Plini, *nat.* 34-36).

5. Obres d'art com integrants del botí de guerra

El període analitzat, del 168 aC fins el 146 aC, va ser un període de nombroses campanyes militars que van marcar la història de Roma. La majoria d'aquestes campanyes estaven localitzades a Grècia: la victòria de T. Quinctius Flaminius sobre Filip V de Macedònia, la d'Aemilius Paullus sobre Perseu, la de Q. Caecilius Metellus sobre Andrisc i la victòria contra Corint i la Lliga Aquea de Lucius Mummius. Tanmateix també van haver-hi altres conflictes arreu de l'*imperium romanum* com la destrucció de Cartago, la guerra lusitana o la guerra de Jugurta (Luci, 2018, 107), que tindran especial rellevància.

Totes aquestes campanyes comportaran l'entrada massiva d'obres d'art cap a Roma i en conseqüència una redecoració de la ciutat amb els elements que formaven part d'aquest botí.

5.2. Guerra i victòria

És important destacar la rellevància d'aquestes guerres en la formació de la mentalitat col·lectiva, atès que les guerres, tant a Grècia com a Roma, servien per unir a la població i per

crear la seva pròpia identitat com a comunitat enfront un enemic comú; a més, quan aquestes guerres tenien un desenllaç exitós, aquests èxits eren considerats com una de les qualitats principals i més destacables que havia de tenir un bon líder polític. Aquest fet es veu clarament representat, atès que la majoria dels principals homes d'estat tant de l'Atenes clàssica com la Roma republicana havien destacat com a líders de l'exèrcit (Hölscher, 2006, 34).

Per tant, un èxit militar en alguna campanya comportava una gran fama al general que la va conquerir. A més, com bé indica Graverini, també era un poderós mitjà de propaganda personal, gràcies al qual podia intentar continuar el seu *cursus honorum* (Graverini, 2001, 106). Així mateix, també era un mitjà per assegurar el poder tant dels grups polítics com de persones individuals.

Tanmateix, aquests èxits eren aconseguits per una part de l'exèrcit amb un general al càrrec, normalment en una part allunyada del centre de l'*imperium romanum* (Roma), com bé reflecteix Hölscher "les guerres eren locals i breus, mentre que l'imperi era immens i etern" (Hölscher, 2006, 35). Per tant, aquests èxits s'havien de traslladar arreu de l'imperi per tal que tota la població en fos conscient i en fos partícip, tot i les diferències tant territorials com socials.

El que calia, segons Hölscher, era un esforç enorme de transmissió i transformació: "*military achievements had to be transformed into social and political values; collective warlike success into political solidarity and identity; an individual bravery into social rank and political authority*" (Hölscher, 2006, 35). Per tant, passar d'un èxit situat en un lloc i en un temps concret, dut a terme per un grup de persones determinades; a un fet que representés a tot el conjunt de l'imperi. Per aconseguir això es podia fer a través de diversos mitjans, que Hölscher exposa molt bé, com ara les festes i rituals (on la població pogués participar, sobre les quals en parlaré més endavant), l'erecció de monuments públics (per perpetuar l'èxit), la construcció d'edificis públics, temples, teatres, banys, entre d'altres, mitjançant el botí (per tal de convertir l'èxit militar en quelcom útil i durador per la comunitat); i la creació d'un ambient ideològic en què les guerres i les victòries es commemoraven com a fonament del benestar (Hölscher, 2006. 35-36).

Per concloure aquest apartat, és cert que per tal de donar a conèixer totes les campanyes i els èxits es van dedicar molts esforços, sobretot en els monuments públics, per tal que aquesta victòria fos visible al llarg dels anys i simbolitzés l'èxit d'aquell comandant i, en general, l'èxit

de Roma. I aquí és quan entra en joc el botí de guerra i moltes de les riqueses i objectes d'art que arribaran a Roma arrel d'aquestes victòries.

5.3. El botí de guerra

Totes aquestes guerres que es van dur a en les dècades centrals del segle II aC demostren que Roma lluitava i que s'estava expandint en moltes direccions; i en conseqüència va ser un període en què els romans van desenvolupar la costum de desposseir Grècia del seu art (Arafat, 1996, 80). Com bé menciona Préaux, el saqueig de ciutats provoca una circulació de la riquesa i, per tant, mobilitzava tresors, com per exemple el de Lucius Aemilius Paullus sobre Perseu a Pidna, atès que els tresors dels reis macedonis també van prendre el camí cap a Roma; o el de Lucius Mummius sobre Corint el 146 que, a més de tenir com a objectiu acabar amb tota la resistència, va comportar que es portessin a Roma centenars d'obres d'art que van despertar el gust cap allò grec (Préaux, 1984, 102).

Per tant, pel què fa al segle II aC, concretament a Grècia, s'observa que les ciutats van ser saquejades de forma sistemàtica no només pels romans, sinó com bé diu Préaux, també pels etolis i pels propis reis macedonis (Préaux, 1984, 162), emportant-se tot tipus d'objectes, obres d'art, escultures, persones, entre d'altres. D'aquí s'entén que quan Roma va derrotar Perseu, aquests obtinguessin un botí de guerra de tals magnituds, atès que el rei de Macedònia ja s'havia apropiat abans dels béns de les ciutats gregues. També queda demostrat que els reis acumulaven grans riqueses en les exhibicions dels triomfs dels generals romans, com per exemple el de L. Aemilius Paullus, en el qual durant tres dies hi va haver una gran desfilada d'armes, d'estàtues, objectes d'art (Préaux, 1984, 162).

En aquest moment és important destacar que va haver-hi una transformació simbòlica de les obres d'art gregues que formaven part del botí, per part dels romans, per tal de donar un nou significat a un efímer botí de guerra i convertir-lo en un testimoni social i polític permanents (Prieto, 2021, 358). Així doncs, veiem perfectament exemplificada aquesta voluntat dels romans de fer del triomf quelcom durador i extrapolable a tot l'*imperium romanum*. Per tant, a partir d'aquest moment, aquesta propaganda de les victòries militars de l'elit es començarà a veure reflectida en els monuments que erigeixen per commemorar-les; i degut a això, l'epigrafia llatina va començar a gaudir d'una gran rellevància, atès que va constituir una eina molt important de propaganda per part de les elits romanes, en relació directa amb la commemoració de les victòries militars i la celebració del triomf (Díaz Ariño, 2016, 42).

Les obres d'art capturades als enemics, un cop instal·lades a Roma, funcionaven com a representacions dels seus dedicadors. Això es deu al fet que les inscripcions no només proporcionaven informació, sinó que identificava a qui ho havia dedicat; a més, la gran qualitat de les obres en si expressaven l'enorme èxit que havien tingut aquests militars (Luci, 2018, 107). Per tant, com també menciona Luci, l'enorme riquesa que va fluir a Itàlia de les conquestes militars va ser només el primer pas per emfatitzar els resultats positius de les guerres (Luci, 2018, 107).

Com he dit anteriorment, els èxits de les nombroses campanyes militars que van tenir lloc al llarg del segle II van comportar alhora una gran quantitat de botí de guerra, bona part del qual, en especial obres d'art i armes, va ser exposat de manera més o menys permanent tant en espais públics com privats (Díaz Ariño, 2016, 47-48); i un cop a Roma, els generals vencedors de les campanyes militars van aconseguir treure profit del seu botí fent créixer la seva fama i prestigi arreu del món romà. D'aquesta manera, temples, pòrtics i altres edificis es van aixecar a Roma amb els noms dels seus dedicadors; per tant, era una forma d'autorepresentar-se i alhora ampliar el control de Roma sobre territoris enemics i adquirir més riqueses. Cal destacar que, durant el període republicà, les inscripcions relacionades amb la commemoració dels èxits militars i, en conseqüència, amb l'exposició del botí de guerra, va ser un element clau en la construcció de la imatge pública dels aristòcrates romans (Díaz Ariño, 2016, 58). A més, també es va donar part d'aquest botí de guerra a altres ciutats italianes, no només per tal de destacar el prestigi i generositat dels dedicadors (Luci, 2018, 109), sinó perquè quan s'observés la riquesa d'aquell botí de guerra es reflectís l'èxit que havia obtingut el general en qüestió.

Fins a finals del segle III aC, les inscripcions romanes remetien principalment a contextos de tipus religiós, atès que fins a la Segona Guerra Púnica es feia una distinció molt clara entre el saqueig de béns sagrats i el saqueig normal autoritzat al guanyador. Tanmateix, a partir d'aquest moment, allò sagrat i allò profà van començar a ser saquejats sense distinció, com bé diu Tarpin, els romans haurien pres aquest mal costum que els va portar a despullar fins i tot els seus propis temples (Tarpin, 2013, 93-94). Per tant, va arribar un moment durant la República on ja no es distingia entre el botí de guerra considerat anteriorment sacre i el botí de guerra considerat profà. Les obres d'art i, en general, els objectes preciosos podien tenir diversos destins, atès que es podien vendre a l'acte, degut a la gran quantitat de diners que podien arribar a costar, a més de ser més fàcils de transportar que les obres d'art en si; també podien ser distribuïdes entre les tropes o podien ser portats a Roma, destinades a embellir

temples i llocs públics (Graverini, 2001, 107). Normalment, les armes i obres d'art estarien en la categoria del que es coneix com *spolia*⁸ (Tarpin, 2013, 94), una part del qual va estar destinada a convertir-se en *manubiae*⁹ que, com hem vist anteriorment, aquestes últimes passarien a utilitzar-se normalment com a *ornamenta*¹⁰ per tal de glorificar al comandant i a Roma (Tarpin, 2013, 94).

Degut a aquest fet, a partir del segle II aC, van aparèixer noves formes d'expressió epigràfica entre les quals destaquen les inscripcions honorífiques, les quals estaven localitzades majoritàriament fora de Roma, atès que és d'aquesta manera que van donar a conèixer els noms dels comandants victoriosos arreu de l'*imperium romanum*. Així doncs, una de les evidències més clares d'aquesta autorepresentació va ser la de Mummius, el qual va repartir per diferents ciutats itàliques un bon nombre d'obres d'art capturades a Corint (Díaz Ariño, 2016, 54). Tanmateix, Roma continuava essent on es centralitzava la celebració de les cerimònies triomfals i on concentrava la majoria dels monuments associats a elles, en especial els temples construïts pels generals victoriosos en retornar de les campanyes, amb el diner procedent del botí de guerra (Díaz Ariño, 2016, 53).

Finalment, per concloure aquest apartat, trobo indicat citar una frase de Payen sobre la importància de la guerra i sobretot la importància de l'èxit: ‘*La guerre est, dans l'Antiquité, non seulement un mode normal d'acquisition des richesses, mais encore celui qui est le plus valorisé, bien plus que l'activité liée au commerce*’ (Payen, 2018, 146). Amb aquestes campanyes militars, localitzades majoritàriament a Grècia, cal comprendre que Roma va assumir la cultura hel·lenística portant cap a la ciutat una gran quantitat d'obres d'art i objectes valuosos que s'exhibien a Roma mitjançant les processons triomfals.

5.4. El triomf

Com bé menciona Navarro, aquesta imponent exhibició dels assoliments personals es va convertir en una constant en el segle II; atès que el triomf suposava la màxima glòria per un *imperator* (Navarro, 2002, 65). A més, la celebració d'aquests triomfs implicava que la resta

---

⁸ Aquest terme s'utilitza per definir la reutilització de materials en altres de nous, pràctica molt comuna durant l'Antiguitat

⁹ Terme que s'utilitza per definir aquella part del botí legítimament apropiada per un comandant de l'exèrcit com a titular de l'*imperium*, de la qual era lliure de disposar com volgués, sense cap restricció legal (Oxford Reference. <https://www.oxfordreference.com>)

¹⁰ Terme que s'utilitza per definir els ornaments, quelcom que serveix com a decoració.

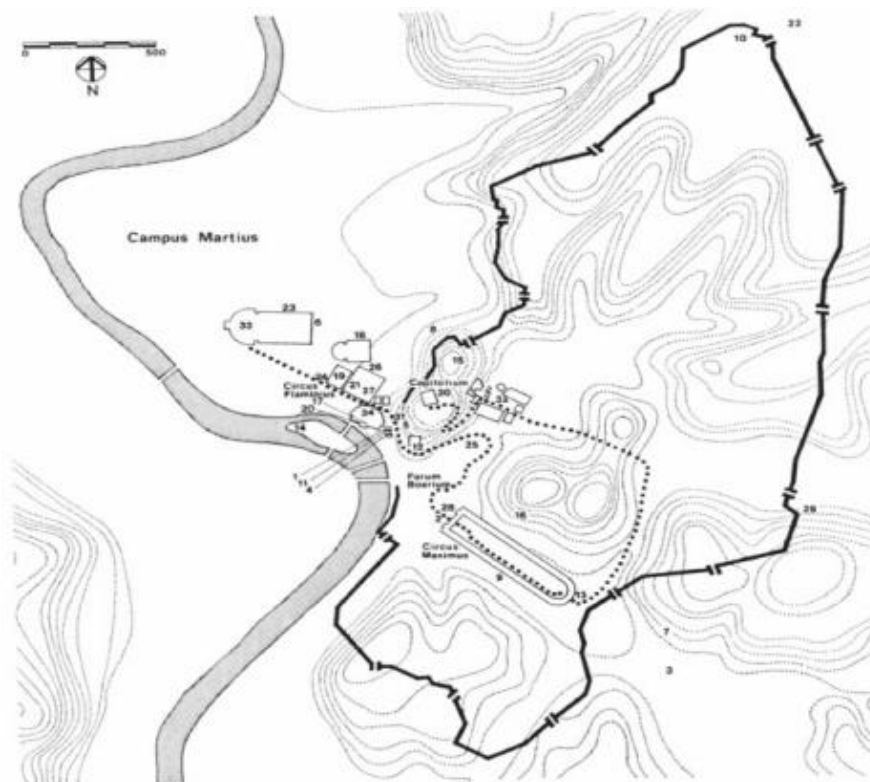
de la població podia participar en els resultats de la guerra i, d'aquesta manera estendre l'èxit del general arreu del món romà. És important mencionar que aquestes pràctiques d'exaltació personal no van constituir un perill per la cohesió de la *nobilitas* sinó que va ajudar a reforçar-la (Navarro, 2002, 65). Era important recolzar aquests èxits atès que va ser una forma de mantenir el seu domini polític per sobre la resta de ciutadans; per tant, no consistia tant en una exaltació individual sinó més bé del grup dirigent.

Segons Hölscher, des de l'època arcaica, el triomf va ser considerat un ritual de retorn de la guerra a la ciutat, de reintegració de l'*imperator* i l'exèrcit al grup dels ciutadans, de sacrificis i festes en agraïment als déus, de presentar els captius i el botí dels enemics, i de celebrar les gestes glorioses de l'exèrcit i el seu líder (Hölscher, 2006, 37). A partir del segle IV i III aC, aquesta cerimònia es va anar convertint en un gran espectacle de riqueses capturades i una demostració material del que passava a les campanyes; imitant, d'aquesta manera, les processons dels reis hel·lenístics, però també fent-ho servir per interessos propis, com exposa Hölscher, com ara per tal de documentar el nombre i tipus d'enemics vençuts, el poder de la màquina de guerra romana i les enormes riqueses capturades (Hölscher, 2006, 37). Poc a poc es van anar introduint més elements per tal de presentar informació més detallada sobre les campanyes, sobretot centrat en quadres de batalles decisives; per tant, veiem que poc a poc es van anar introduint les pintures triomfals, de les quals en parlaré al següent apartat.

Per tant, podem dir que el triomf complia tres propòsits fonamentals: el primer de tots, no només va reconèixer l'èxit militar sinó que purificava els seus soldats després de la brutalitat de la guerra, de la mateixa manera que es purificava també la ciutat de Roma; el segon propòsit era per tal d'apaivagar i honorar als déus; i finalment per justificar les campanyes al Senat i a la resta de la població que s'havia quedat a la ciutat (Holliday, 1997, 132) i que no havia pogut ser partícip de l'èxit del comandant. Amb aquests propòsits presents, s'organitzava una gran processó on s'exhibien les peces que conformaven el botí de guerra. Gran part de la població va tenir nombroses oportunitats de participar en aquests triomfs atès que el camí d'aquesta processó era llarg i passava per molts grans llocs de reunió on la gent es podia ajuntar i veure aquestes manifestacions com és el cas del Circ Màxim, el Fòrum, el Capitoli, entre d'altres (Hölscher, 2006, 38).

Se sap que els preparatius pel triomf començaven al Camp de Mart, al nord-oest del centre de la ciutat, on es podien realitzar alguns sacrificis en honor als déus: els sacrificis religiosos van començar amb l'*spolia* consagrada al camp de Mart, seguit de dedicacions addicionals a la

*porta triumphalis*¹¹ i al Turó capitolí (Holliday, 2002, 24). Holliday exposa el recorregut que feia la processó triomfal i esmenta que un cop a dins, la cerimònia seguia cap als peus del turó Capitolí, continuava pel *Vicus Iugarius* i el *Velabrum*, passant per davant del *Forum Boarium*; i després de donar la volta al Palatí i passant pel Circ Màxim, es girava per la *Via Sacra* i travessava el Fòrum Romà, passant per davant del temple de Vesta i la zona Regia (Holliday, 1997, 133). Mentre aquesta primera fase de la processó era més de tipus expiatori, la part final estava més dedicada a la part més religiosa, recorrent diversos temples fins arribar al temple de *Jupiter Optimus Maximus*, on el general victoriós oferia els *spolia* a Júpiter; i acabava amb una gran festa en aquest temple (Holliday, 1997, 133).

Ruta de la processó triomfal. Veure Holliday, 1997, 132

Aquest recorregut podia variar lleugerament depenent del general, però si que normalment la processó recorria els llocs més importants dins la ciutat; igualment, l'ordre dels participants podia variar però era habitual que seguís un únic ordre, que Holliday també exposa: al davant

¹¹ Per tant, la processó entraria a la ciutat per l'anomenada *porta triumphalis*, que s'obria únicament quan hi havia una processó triomfal.

hi solia haver els magistrats i senadors romans¹² (Holliday, 1997, 133-134). A continuació hi havia les carretes carregades de botí, animals portats per tal de realitzar els sacrificis, i captius (tot això per tal de demostrar la gran riquesa que s'havia aconseguit amb la guerra) (Holliday, 1997, 133-134). Tot seguit, venia el triomfador amb tota la seva glòria, vestit amb les seves millors gales¹³, i finalment hi havia els seus oficials militars, les tropes i els ciutadans romans rescatats de l'esclavitud (Holliday, 1997, 133-134). Per tant, veiem com fins i tot a la processó triomfal hi havia una certa jerarquització, atès que l'aristocràcia es trobava a primera fila per tal de demostrar qui tenia el poder; a continuació venia el botí de guerra per tal de deixar un impacte visual a la població de la gran riquesa que s'havia aconseguit i de qui la tenia al seu poder. Tot seguit, apareixia el triomfador, darrere del botí, per tal d'exaltar la seva glòria, però darrere també del Senat, per tal de deixar veure que ell formava part de la *nobilitas*, però sense estar per sobre del Senat. I finalment seguia l'exèrcit, que tot i fer la major part de la feina en el camp de batalla es trobaven a la part més endarrerida, juntament amb la resta de la població.

També és important destacar les funcions didàctiques del triomf, atès que amb aquestes exhibicions de riquesa, els romans no només van assimilar les habilitats dels seus exèrcits i generals, sinó que també van aprendre sobre la pròpia gent, l'art, l'arquitectura, la flora i la fauna de les terres recentment conquerides (Holliday, 1997, 134); i les pintures triomfals van ser una part important dins d'aquestes funcions didàctiques.

5.4.1. Les pintures triomfals

Les imatges del triomf van adquirir tot el seu esplendor en la cerimònia del triomf que, com he dit anteriorment, servia per fer veure l'èxit militar que havien obtingut els generals romans però també per purificar tant a l'exèrcit com a la pròpia ciutat de Roma; servia així mateix per tal d'honorar als déus i finalment per justificar les campanyes militars del Senat. Per tant, en aquest context les imatges gaudien d'un paper rellevant i fonamental: la presentació del prestigi personal del triomfador, documentant aquells esdeveniments que havien conduït a la celebració del triomf (García, 2013, 53). Així doncs, les pintures portades en processons triomfals, concretament encarregades de commemorar la victòria de la campanya militar, no només van afegir prestigi a la celebració del triomf sinó que van augmentar el poder socio-polític del

---

¹² Segons Holliday, els magistrats i senadors eren les manifestacions visibles de l'aprovació de l'Estat (Holliday, 1997, 133).

¹³ L'anomenada *toga picta*, encara més luxosa que les anteriors togues, decorada amb dibuixos amb fils d'or, va substituir la *toga purpurea* original (Holliday, 2002, 28).

triomfador (Holliday, 1997, 130) i, en conseqüència de la *nobilitas*. Per tant, la pintura ocupa un lloc determinant dins l'aparell polític i propagandístic a Roma.

L'evidència de la pintura històrica a Roma esdevé problemàtica atès que, com diu Garcia, els testimonis disponibles consisteixen bàsicament en fonts literàries i decoracions pictòriques fragmentades (Garcia, 2013, 54); però el que si sabem és que aquestes pintures que descriuen van ser probablement producció d'artistes grecs al servei de Roma (García, 2013, 54), al llarg del segle III i sobretot durant el segle II aC. Aquestes pintures realitzades pels artistes grecs eren portades a les processons triomfals; per tant, veiem com els èxits en les campanyes militars no només implicaven l'arribada d'objectes, obres d'art o riqueses, sinó també l'arribada dels artesans grecs i, en conseqüència, les habilitats que van crear la pintura triomfal, entre d'altres.

Durant la República, les pintures romanes amb temes històrics van commemorar l'expansió militar de l'imperi com, per exemple, la de la conquesta de Macedònia el 168 aC (García, 2013, 55) encarregada per Lucius Aemilius Paullus. Per tant, la classe política de Roma, aquesta *nobilitas*, era qui s'encarregava d'estendre aquest gènere de les pintures triomfals per tal d'informar a l'audiència romana dels seus assoliments i les seves victòries; i, fins i tot, un intent d'educar aquest públic sobre les campanyes que es duïen a terme a l'exterior (García, 2013, 55).

Les pintures triomfals podien utilitzar diferents models de representació; tanmateix, el més comú era el que s'anomena *tabulae* (o panells grans) que feien més fàcil el seu transport per la processó (Holliday, 1997, 134).

Després d'utilitzar les seves pintures a la processó, els *triumphatores* les exposaven sovint en edificis públics, o en els temples dels déus a qui es dedicava la victòria i, allà també s'ajuntaven amb les altres obres d'art portades com a botí (Holliday, 1997, 134-135). Exposant aquestes pintures, els comandants van assegurar que els seus èxits fossin recordats com a exemples notables per les generacions futures, atès que el tema del triomf estava relacionat amb la mentalitat dels romans per assegurar el record de l'èxit tant en l'aspecte polític com en l'aspecte religiós (Holliday, 2002, 31). Per tant, les pintures van passar de la processó triomfal que, com indica Hölscher, era un lloc d'informació puntual dels espectadors (Hölscher, 2006, 40), a un lloc permanent per tal que les futures generacions poguessin reviure els èxits militars dels seus avantpassats. És a dir, a diferència de tots els sacrificis, processons, discursos, oracions i altres elements de la celebració triomfal que es podrien considerar com quelcom més temporal i finit;

les pintures triomfals encarregades pels generals van continuar essent un aspecte durador que exaltava la glòria del triomfador; i, d'aquesta manera les pintures es van convertir en un element important en l'entorn cívic romà (Holliday, 2002, 80).

Tot i que aquestes pintures fossin elaborades per artistes grecs, l'origen d'aquestes imatges es situaria a Etrúria, atès que algunes d'aquestes cerimònies, molt semblants al triomf romà, han estat igualment documentades en la cultura etrusca (Garcia, 2013, 60). Amb el contacte de la cultura etrusca i la cultura grega, Roma es va decantar per la tradició hel·lenística i la va utilitzar per tal de crear les seves pròpies representacions, atès que, com diu Hölscher, després d'Alexandre el Gran les monarquies hel·lenístiques, que basaven el seu lideratge en la mística de la victòria, van adoptar el triomf com a símbol d'epifania¹⁴ (Hölscher, 2004, 27). A més, sabem que els romans es van inspirar en les grans processons hel·lenístiques alhora de celebrar els seus triomfs.

Els temes que van dominar la pintura triomfal van ser essencialment les escenes de batalles victorioses i les imatges de ciutats conquerides (Holliday, 1997, 135), ambdós temes clarament d'influència hel·lenística, els quals aniran adquirint popularitat al llarg dels anys. D'aquesta manera, les pintures triomfals van proporcionar un canal important per la penetració de les innovacions hel·lenístiques a Roma, després de les conquestes de les ciutats gregues (Holliday, 1997, 136). És important destacar que la primera notícia a les fonts sobre l'existència d'aquestes pintures es troba amb Plini, quan es refereix a la *tabula picta* encarregada per M. Valerius Maximus Messala el 264 aC¹⁵ (García, 2013, 63).

Durant el segle II aC és quan hem de situar l'arribada d'una gran quantitat de pintors grecs que van expandir l'estil hel·lenístic que va servir per crear aquesta pintura triomfal romana. També cal esmentar que una altra característica d'influència hel·lenística és aquesta exaltació personal del triomfador i va ser a partir d'aquest moment quan es va començar a detectar la idea de la divinització del general (Garcia, 2013, 67).

Tanmateix, tot i que cap d'aquestes pintures ens ha arribat avui dia, sabem que tenien un objectiu molt clar: mostrar els esdeveniments als que no havien pogut viure personalment aquest èxit, com si realment haguessin estat presents al moment d'aconseguir-ho. Van ser, per tant, un punt de gran importància en les processons triomfals, per tal de demostrar la victòria,

---

¹⁴ Entenent com epifania un esdeveniment religiós

¹⁵ Veure Plini, *Nat. Hist.* 35.22

justificar així els motius de la celebració i la seva posterior exhibició pública per tal de romandre a la memòria de tot el món romà (Garcia, 2013, 72-73).

5.5. Els monuments

Un altre element important per tal de donar a conèixer el triomf arreu de l'imperi i perpetuar el triomf al llarg dels anys serà la construcció de monuments per part dels generals victoriosos. Aquests monuments seran molt importants entre els romans, atès que no només servien per tal de proporcionar informació a la població, sinó que eren monuments que estaven destinats a passar a la memòria. Com diu Holliday, el monument commemora un fet històric concret, però aborden records a llarg termini i, en conseqüència, havien de ser intel·ligibles per a tothom (Holliday, 2002, 96).

Sovint, aquests monuments es podien produir mitjançant altres peces que formaven part del botí de guerra i aquesta és una altra manera de fer que la gent pogués ser partícip en el triomf dels generals i del que implicava el botí de guerra, mitjançant l'admiració de tals monuments. Periòdicament també s'esperava que els generals victoriosos gastessin part del seu botí en la construcció d'edificis públics, sobretot temples per a déus específics als quals es devia la seva victòria (Hölscher, 2006, 40), atès que primer es dedicaven a déus i deesses amb qualitats bèl·liques, per tal d'apaivagar-los i honorar-los; i seguidament podia estar vinculat a la pròpia glòria del general en si.

Tornant a l'argument del principi de l'apartat, els monuments van ser dissenyats per perpetuar el record de la guerra i la victòria a les generacions futures (Hölscher, 2006, 43) a diferència del triomf que era quelcom més espontani i immediat. També és interessant destacar l'elecció dels temes dels monuments de victòria romans atès que en aquestes escenes en relleu es representa tota la campanya sense quasi referències a batalles, setges, conquestes o altres esdeveniments que mostren una guerra específica i dinàmica; tanmateix, en canvi, contenen escenes de caràcter ritual més o menys estàtic per tal de demostrar, com diu Hölscher, els valors ideològics atemporals de la conducta, la superioritat i el domini romans (Hölscher, 2006, 43).

Finalment, veiem que la difusió geogràfica d'aquests monuments de la victòria es va estendre al llarg del segle II amb les primeres dedicacions de botí fora de Roma o, fins i tot, a la ciutat natal del vencedor, arribant al seu punt màxim amb Lucius Mummius, que va ser el pioner a incloure grans àrees de l'imperi en les seves victòries, distribuint botí des de Corint fins a

Grècia, Itàlia i Hispània (Hölscher, 2006, 44); i també caldrà destacar l'actitud d'Aemilius Paullus. D'ambdós personatges i la seva relació amb el botí de guerra i els monuments de la victòria en parlaré amb més detall en els següents apartats.

5.6. Lucius Aemilius Paullus i el botí de guerra

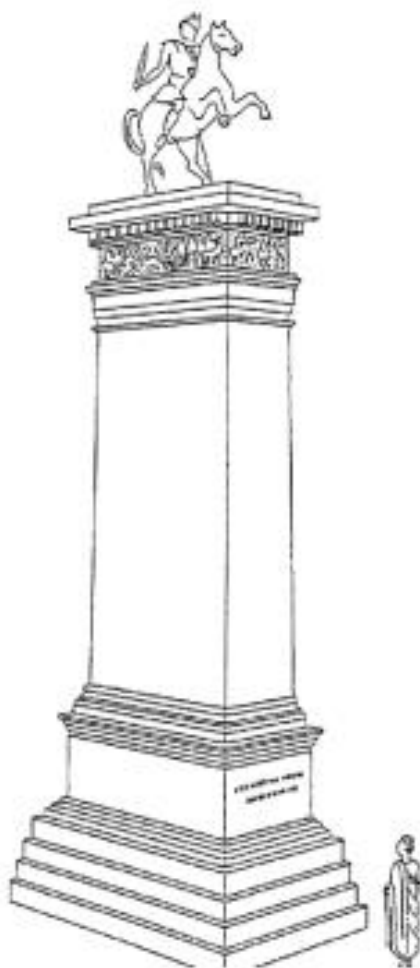
Com s'ha vist a l'apartat dedicat a Aemilius Paullus, la Tercera Guerra Macedònica va concloure amb la victòria de Paullus sobre el rei Perseu a Pidna l'any 168 aC, després de la qual Macedònia es va convertir en un territori sota la influència política de Roma. Després d'aquesta victòria, Aemilius Paullus i el seu fill Scipio Aemilianus van realitzar un viatge per Grècia. Tot i que el motiu oficial del viatge fos de tipus polític, atès que s'havien d'inspeccionar les ciutats i assegurar les faccions proromanes en els llocs que s'havien declarat rebels (Navarro, 2002, 62); també va tenir una part de cultural i d'apropament al món grec mitjançant la visita als temples, la contemplació d'obres d'art, entre d'altres. Tanmateix, tot i aquesta admiració per la cultura hel·lenística, Aemilius Paullus va aconseguir un dels majors botins del segle II, aconseguit després de la victòria de Pidna, en operacions de represàlia contra les ciutats que havien donat suport a Perseu o que eren sospitoses d'haver-ho fet, la més forta de les quals va ser el genocidi dels epirotes i la devastació sistemàtica dels seus territoris, quan ja feia un any que s'havien rendit (Ferrer Maestro, 2001, 30)¹⁶. També cal destacar que després de derrotar als macedonis el 168 aC, Paullus va portar al rei Perseu i als seus fills a Roma com a part del seu triomf (García, 2013, 69).

La quantitat d'or, de plata i d'objectes preciosos que formaven part de la comitiva triomfal de Lucius Aemilius Paullus va ser enorme; com bé menciona Ferrer Maestro, devia superar els cinquanta milions de denaris (Ferrer Maestro, 2001, 31). A més, l'expedició de Paullus per Grècia li va oferir la oportunitat de poder gaudir en primera persona de l'art grec: a Atenes va sol·licitar un quadre pel seu triomf i un tutor per un dels seus fills¹⁷; a Delfos va trobar una columna destinada a sostenir un monument a Perseu, a la zona abans del temple d'Apol·lo, sobre la qual va ordenar que fos completat no en honor a Perseu, sinó com a record de la victòria romana sobre el rei macedoni (Holliday, 2002, 91).

---

¹⁶ Les dades ens informen de la destrucció mínim de 70 ciutats i 150.000 dels seus habitants van ser convertits en esclaus (Ferrer Maestro, 2001, 31).

¹⁷ Els atenesos van oferir com a tutor del seu fill el filòsof grec Metrodor (Navarro, 2002, 62).

Restitució del pilar d'Aemilius Paullus a Delfos. Veure Brisson, 2022, 451

El monument acabat constava d'un pilar rectangular, amb una alçada estimada de 9,58 metres; i a prop de la base hi havia una inscripció dedicatòria: *L. AIMILIUS L.F. INPERATOR DE REGE PERSE MACEDONIBUSQUE CEPET*¹⁸. La llengua i la forma utilitzades (és a dir, l'ús del llatí, la menció del llinatge familiar i la declaració de l'*spolia* utilitzada per a la commemoració, són, segons Holliday, característiques típicament romanes (Holliday, 2002, 92) de glorificació del vencedor.

Tot i que la dedicació va ser feta de manera típicament romana, el programa escultòric es va fer en un llenguatge clarament hel·lenístic: el sòcol superior del pilar estava coronat amb una estàtua eqüestre del comandant romà, de bronze, que recorda a la iconografia heroica que havia

---

¹⁸ Traducció: 'L. Aemilius Paullus, fill de Lucius [es va establir a partir del botí que] va prendre al rei Perseu i als macedonis'' (Holliday, 2002, 92).

estat establerta per Alexandre el Gran¹⁹; a més, seguint aquest model hel·lenístic, sota de l'estàtua, hi havia un fris que representava la batalla entre els romans i els macedonis que es situava a la part superior, a la coronació del pilar (Holliday, 2002, 92). Per tant, tot i que aquest monument representa un fet concret, va ser extrapolable a tot l'*imperium romanum*; a més, situat en un dels recintes més sagrats del món grec, va significar un dels símbols més clars del triomf de Roma sobre Macedònia; juntament amb una part del botí de guerra robat a Perseu, que va arribar a aquest temple d'Apol·lo per tal d'honorar al déu (Graverini, 2001, 117).

Abans d'abandonar Grècia, Paullus va decidir organitzar a Anfípolis un magnífic triomf sobre Perseu, per involucrar al món grec en una celebració que després es va repetir a Roma (Navarro, 2002, 62). Tal celebració va ajuntar a les ambaixades de totes les ciutats gregues i aquí Paullus va llegir (en llatí, essent traduït per un pretor) la nova ordenació de Tràcia, Macedònia i Grècia central, on es mencionava que Macedònia quedava dividida en quatre unitats territorials; i després de les típiques competicions d'atletes, Paullus va procedir a finalitzar els jocs encenent una gran pira d'armes dels macedonis que va consagrar a diverses divinitats romanes (Navarro, 2002, 63). Un cop finalitzats aquests jocs, Paullus es va quedar només amb els llibres de la biblioteca reial de Perseu com a present pels seus fills, mentre que els soldats van rebre uns cent denaris per cap (Ferrer Maestro, 2001, 31).

A la seva arribada a Roma va poder celebrar un dels triomfs més magnífics que s'havia vist a Roma, tant que va durar tres dies: els primers dos dies es va dedicar a la mostra de les riqueses obtingudes (el primer dia es van contemplar tot tipus d'obres d'art, mentre que el segon dia es van contemplar les armes); mentre que el tercer dia es va dedicar al *triumphator* en si, amb una gran cercavila: "el cortejo se inició con unos ciento veinte bueyes destinados al sacrificio y que se prepararían en una cena para sesenta mil personas; a los bueyes siguieron nuevas carretes con objetos de oro y sobre todo las cuatrocientas coronas de vencedor enviadas por otras tantas ciudades griegas, luego los carruajes portando a los hijos de Perseo y al propio monarca y por último el vencedor seguido por su ejército coronado de laurel" (Navarro, 2002, 64). Aquesta imponent exhibició dels assoliments personals en el triomf es va convertir en una constant al segle II, atès que com més espectacular i més grandiosa era la celebració, més glòria comportava per al comandant victoriós.

---

¹⁹ Aquesta imatge es va convertir, ben aviat, en quelcom reconeixible arreu de l'*imperium romanum* i també va ser transformat en un símbol de victòria i triomf (Holliday, 2002, 92).

És important destacar que aquest triomf va ser recordat amb posterioritat, concretament un segle després, com mostra aquest denari del segle I aC, que detalla alguns dels atributs iconogràfics del triomf d'Aemilius Paullus:

Revers d'un denari d'Aemilius Paullus (62 aC ,Roma). Veure Garcia, 2013, 68.

Fixant-nos en aquest denari podem veure representat, al centre de l'escena, un trofeu i just a sobre apareix la inscripció 'TER' (fent referència a *TERTIUS*); a la dreta del trofeu hi ha representat Aemilius Paullus amb la mà dreta aixecada, sostenint el trofeu; mentre que a l'esquerra veiem Perseu amb les mans lligades i també apareixen els seus fills mostrats com a presoners; finalment, a la part inferior hi ha representat el nom '*PAULLUS*' (García, 2013, 68-69). Per tant, podem dir que el triomf d'Aemilius Paullus va complir la seva funció, aconseguint ser recordat.

5.7. Lucius Mummius i el botí de guerra

Com s'ha dit a l'apartat referent a Lucius Mummius, després de la victòria contra la Lliga Aquea el 146 aC i la posterior destrucció i saqueig de Corint, Mummius va acumular un dels majors botins que mai va entrar a Roma. Com diu Cadario, el dany més important per aquesta ciutat (sense oblidar la seva total destrucció) va ser probablement el saqueig d'objectes mòbils, atès que Mummius es va apoderar d'un nombre excepcional d'obres d'art; moltes de les quals van ser enviades a Roma (Cadario, 2014, 85).

Abans de tornar a Roma va realitzar un viatge per Grècia, visitant amb especial atenció els santuaris de Delfos (com també havia fet Aemilius Paullus) i Olímpia, on va realitzar diversos sacrificis que va dedicar a diversos déus (Navarro, 2002, 67). A diferència de Paullus, Mummius no va celebrar jocs triomfals i les seves accions a Grècia no es van caracteritzar per

una gran magnificència (Graverini, 2001, 117); però el que si queda clar és que les obres d'art van jugar un paper molt important en les accions de Mummius a Grècia. Sabem per Pausànies que va dedicar a Olímpia una sèrie d'escuts procedents del botí de guerra, així com dues estàtues de Zeus: una d'aquestes estàtues no anava acompanyada d'inscripció, però probablement els escuts i l'altra estàtua si tenien associades inscripcions que recordaven la victòria contra els aqueus i la presa de Corint (Díaz Ariño, 2016, 56)²⁰.

Olímpia va quedar, per tant, inundada amb els nous monuments de Mummius; però no només aquest santuari va rebre tals benefaccions, sinó que nou comunitats més també van rebre la seva part. Aquestes comunitats eren Tegea, Istmia, Epidaure, Delfos, Tespies, Tebes, Aulide, Oropus i Pèrgam. Això ho sabem per les inscripcions que registraven tals benefaccions, molt ben exposades per Yarrow:

ΛΕΥΚΙΟΣ ΜΟΜΜΙΟΣ ΛΕΥΚΙΟΥ ΥΙΟΣ ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΥΠΑΤΟΣ ΡΩΜΑΙΩΝ ΔΗ ΟΛΥΜΠΙΩΙ	Olímpia
ΛΕΥΚΙΟΣ ΜΟΜΜΙΟΣ ΛΕΥΚΙΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΟ[Σ] ΥΠΑΤΟΣ ΡΩΜΑΙΩΝ ΤΟΙΣ ΘΕΟΙΣ	Tespies
1. [Λ]ΕΥΚΙΟΣ ΜΟΜΜΙΟΣ ΛΕΥΚΙΟΥ [Σ]ΤΡΑΤΗΓΟΣ ΥΠΑΤ[ΟΣ ΡΩ]ΜΑΙΩΝ ΤΟΙΣ ΘΕ[ΟΙΣ] 2. [Λεύκιος Μόμμιος Λε]υκίου στρατηγός ὑπάτος Ῥωμαίων Ἀπόλλων[ι] 3. ΩΝ [ΛΕΥΚΙ]ΟΣ ΜΟΜΜΙΟΣ ΛΕΥΚΙΟΥ Σ[ΤΡ]ΑΤΗΓΟΣ ΥΠΑΤΟΣ ΡΩΜΑΙΩ	Tebes
ΛΕΥΚΙΟΣ ΜΟΜΜΙΟΣ ΛΕΥΚΙΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΥΠΑΤΟΣ ΡΩΜΑΙΩΝ ΤΟΙΣ ΘΕΟΙΣ	Aulide
ΛΕΥΚΙΟΣ ΜΟΜΜΙΟΣ ΛΕΥΚΙΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΥΠΑΤΟΣ ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΠΟΛΛΩΝΙ ΑΣΚΛΗΠΙΩΙ ΥΓΙΕΙΑΙ 2. ΛΕΥΚΙΟΣ ΜΟΜΜΙΟΣ ΛΕΥΚΙΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΥΠΑΤΟΣ ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΠΟΛΛΩΝΙ ΑΣΚΛΗΠΙΩΙ ΥΓΙΕΙΑΙ	Epidaure
ΛΕΥΚΙΟΣ ΜΟΜΜΙΟΣ ΛΕΥΚΙΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓ[	Tegea
]ΟΣ ΜΟΜΜΙΟΣ ΛΕΥ[	Oropus

²⁰ Veure Pausànies, 5.10.5.

És interessant destacar que aquestes inscripcions a Grècia es van escriure en grec, i això demostra la gran capacitat de Mummius perquè les poblacions conquerides fossin les seves aliades. D'aquesta manera va permetre a tals poblacions que havien passat a estar sota l'hegemonia romana sentissin com si aquests nous 'aliats' respectessin el seu passat cultural (Yarrow, 2006, 68).

Es pot dir, per tant, que l'estratègia de Mummius per autopromocionar la seva victòria va ser difondre el seu botí per Grècia, on va rebre honors de ciutats amigues i aliats; però no només ho va fer a Grècia, sinó que a Itàlia i sobretot a Roma també va difondre el seu botí per tal de representar-se com a benefactor davant les diferents comunitats i els seus rivals polítics (Luci, 2018, 130). Així, amb la ciutat de Roma, s'han identificat ciutats italianes com a benefactores del botí de guerra com són Parma, Pompeia, Nursia, Cures, Trebula Mutuesca, Fregellae; i fins i tot fora d'Itàlia, aquestes benefaccions van arribar fins a Itàlica (Hispània):

L MVMMIVS COS P P	Parma
L MVMIVS COS DED N	Nursia
1. [L] MVM[MIVS COS] [V]ICO 2. L MVMMIVS COS VICO	Trebula Mutuesca
[L MVMMIVS] COS ACHAEA CAPTA	Cures
L MVMI L F COS[	Fregellae
l mvmmis l kvsvl	Pompeia

[L Mumm]ius L f imp [ded Co]rintho capta [vico ital]icensi (Mommsen)	[L Aimi]lius L f imp [ded Za]kintho capta [civit Ita]icensi (Canto)	]L F IMP]CAPTA]NSI (visible on the stone today)	Itàlica
---	--	---	---------

Inscripció de les benefaccions de Mummius a Itàlica. Veure Yarrow, 2006, 62

Sabem que Mummius va actuar de tal manera perquè era plenament conscient de la importància que tenien no només les obres d'art, sinó les inscripcions que aquestes incloïen.

Els historiadors de l'antiguitat no dubten en comparar Mummius amb altres generals victoriosos, en aquest cas amb Scipio Africanus: *‘Que Mumio y el Africano diferían entre sí completamente en lo que se refiere a los caracteres. Pues el uno ejerció su magistratura del modo más prudente y con cuidado, sin mostrar ninguna preferencia por nadie y reprendía por igual a muchos senadores y a muchos caballeros como a cualquier otro; en cambio Mummio, con una actitud más popular y más humana, no achacaba culpas a nadie y muchos de los actos realizados por aquél, en cuanto estaba en sus manos, los invalidó’* (Dio Cass. 22. 76. 1).

En aquesta comparació de Dio Cassius, Scipio Africanus era vist en paraules de Yarrow com un conservador ‘antiquat’ (Yarrow, 2006, 59), mentre que Mummius era més popular. Tanmateix, la visió que es tenia de Mummius variava segons les fonts, ja que alguns el consideraven un innovador pel què fa a com va saber portar el tema del botí de guerra; mentre que d'altres el titllaven com un personatge que no entenia la cultura grega i, en conseqüència l'art que es va endur.

Sigui com sigui, el que és segur és que la contribució de Mummius a l'embelliment públic de Roma va ser considerable i, en conseqüència, la privació d'aquest art a Corint (Arafat, 1996, 92) i de la seva mateixa existència. Les fonts més rellevants mencionen l'arribada d'estàtues de marbre, bronze i especialment pintures; essent la més remarcable el quadre d'Aristedes que retrata Dionís. Segons Plini, aquest quadre va ser comprat, per una gran quantitat de diners, en una subhasta pel rei de Pèrgam, Attalus II, fet que va fer que Mummius reconegués el seu valor (que fins llavors no n'hi havia donat) i, d'aquesta manera, en va recuperar la possessió (Cadario, 2014, 86), col·locant-lo, un cop a Roma, al temple de Ceres. *‘De hecho, estando vendiendo el botín que era grande, el Rey Attalus dio 600.000 sesteracios por una representación de Aristedes, con Baco; Mummius, sorprendido por la magnitud de la suma, sospechó de que*

existía alguna virtud que él no veía, rompiendo el trato. A pesar de todas las denuncias de Attalos, se colocó el cuadro en el templo de Ceres: fue, en mi opinión, la primera pintura extranjero, que en público se vió en Roma” (Plini, Nat. Hist. 35.42). Aquest passatge es posa en dubte, atès que la presència del rei Attalus II a la subhasta no és segura, però el que sí és possible és que hi hagués una venda pública d’una part del botí que va tenir lloc a Corint; on el rei de Pèrgam, com aliat de Roma es va permetre prendre una part d’aquest botí (Cadario, 2014, 86). Aquest relat, per tant, estaria a favor d’aquella visió d’alguns dels autors sobre Mummius, el qual no coneixeria del tot la importància de l’art grec. En qualsevol cas, si Mummius no hagués comprat aquest quadre, segurament hagués quedat en mans privades i, en adquirir-lo, com diu Luci, va entendre el quadre com a capital cultural i el va utilitzar per autoanunciar-se com un coneixedor (Luci, 2018 133). Per tant, a Itàlia, totes aquestes peces que provenien del botí de guerra es van anar col·locant en espais públics per tal que tota la població en pogués gaudir i també d’aquesta manera Mummius s’anava guanyant el favor de la comunitat. No obstant això a Grècia, les ofrenes es realitzaven normalment en els grans santuaris (Delfos i Olímpia, però com hem vist anteriorment també van rebre benefeccions algunes ciutats; tot i que la gran majoria les van rebre els grans santuaris), on els generals romans es limitaven a apropiar-se dels monuments afegint el seu nom i, d’aquesta manera deixar constància de la victòria romana.

Per tant, veient tots els esforços que va realitzar Mummius per tal de repartir el seu botí, no sembla que ho fes de manera inconscient o desinteressada; és més, Mummius considerava Roma com un escenari on podia mostrar els resultats de les seves conquestes, exhibint així a finals del 145 un dels botins més rics, juntament amb l’addició d’inscripcions que es van col·locar juntament amb la decoració i les obres d’art per tal de certificar-ne la procedència (Luci, 2018, 133). Aquestes inscripcions eren les anomenades *tituli munniani* que, com bé descriu Cadario, eren les dedicacions epigràfiques d’objectes d’art que el cònsol va oferir com ajuda a la renovació urbana de moltes ciutats italianes (Cadario, 2014, 85). Tot això, tenint en compte que hi haurien les eleccions de censors pocs anys després; per tant, Mummius va ser molt hàbil en proporcionar-los l’ornamentació que necessitaven, a canvi del seu futur favor.

Així es pot afirmar que les inscripcions que Mummius va fer en el seu botí de guerra, extrapolable als generals romans del moment per commemorar els seus èxits militars, va ser un element clau en la construcció de la imatge pública dels aristòcrates locals (Díaz Ariño, 2016, 58).

Un exemple d'inscripcions realitzades per Mummius es va trobar en el turó Celi, que ofereix una visió clau del que Mummius feia en aquell moment:

*L(ucius) Mummi(us) L(uci) f(ilius) co(n)s(ul) duct(u)
auspicio imperioque
eius Achaia capt(a) Corint(h)o
deleto Romam redieit
triumphans ob hasce
res bene gestas quod
in bello voverat
hanc aedem et signu(m)
Herculis Victoris
imperator dedicat.*

Inscripció al turó Celi. Veure Luci, 2018, 134

“Lucius Mummius, fill de Lucius, cònsol, quan sota la seva guia, auspicis i comandament, Acaia va ser conquerida i Corint destruïda, va tornar a Roma, triomfant. Per aquestes gestes admirables, el general dedica aquest temple i estàtua d’Hèrcules Víctor que en la guerra s’han promès” (Luci, 2018, 134).

Per tant, aquest temple d’Hèrcules Víctor que es menciona a la inscripció, com diu Yarrow, va ser una excusa per part de Mummius per tal de mostrar el seu botí (Yarrow, 2006, 60). Juntament amb aquest temple se sap també que es va col·locar botí de guerra al temple de Felicitas, al temple de la Lluna i al temple de Ceres.

Més endavant, ja durant la seva censura el 142, Mummius es va poder dedicar a l’embelliment de Roma, sent un dels grans promotors de la renovació artística de la ciutat durant la segona meitat del segle II aC (Navarro, 2002, 68). Tanmateix, en contrastar aquesta amplitud de la dispersió del botí de Mummius, crida l’atenció el fet que no es quedés alguna riquesa per ell, ni per adonar la seva pròpia casa, sinó centrat en la ciutat i el país en conjunt (Arafat, 1996, 91). Ciceró mostra molt bé aquest fet en la seva obra *De officiis*: “*Lucio Mumio (...) prefirió ensalzar Italia antes que su casa; aunque me parece que con el ensalzamiento de Italia su casa misma resulta más ensalzada*” (Ciceró, Off. 76.22). No només ho menciona Ciceró, sinó fins i tot Frontí, que explica com al final de la seva vida Mummius era tan pobre que no va poder pagar la dot de la seva filla: “*Después de la captura de Corinto, Lucio Mumio embelleció con estatuas y pinturas, no solamente Italia, sino también las provincias. Sin embargo, se obstuvo escrupulosamente de asignar algo de tal enorme botín para su propio uso, dado que su hija estaba necesitada en ese momento y el Senado suministró su dote a expensas del arario público*” (Front. Strat. 4.3.16).

Per concloure, veiem que el botí massiu de Mummius es va estendre per Roma, decorant gran quantitat d'espais i fins i tot prestat a altres comandants (Luci, 2018, 243) i a altres comunitats fora de Roma, fins a tal punt que no es va quedar res per ell. Aquest fet no és només exclusiu de Mummius sinó que, també Paullus no es va quedar res del botí, a excepció de la biblioteca personal del rei de Macedònia, destinada als seus fills.

6. Conclusions: l'art hel·lenístic a Roma

Després de l'avenç territorial aconseguit per Roma sobre el Mediterrani oriental, es pot concloure que en el segle II es notava la influència hel·lenística en l'aristocràcia romana, ja que Roma va incorporar gran quantitat d'obres d'art i de riqueses. D'aquesta manera, com s'ha vist al llarg del treball, les obres d'art capturades als enemics, un cop instal·lades en un nou context, com és Roma, funcionaven com a representacions dels seus dedicadors (Luci, 2018, 107), atès que deixaven constància de l'èxit militar que havia tingut el vencedor per tal que fos recordat per les generacions futures. Amb la gran quantitat d'estatuària i pintures gregues que es portaven a Roma, aquesta es va convertir en la llar de grans 'col·leccions' d'art grec, sobretot a partir de l'any 146 (Welch, 2006, 102).

La recepció d'aquest art no va ser un procés de simple imitació i repetició, sinó que, com diu Navarro, Roma va incorporar la cultura hel·lenística imprimint el seu propi segell; de tal manera que a partir de mitjans segle II ja podem parlar pròpiament d'art grecoromà (Navarro, 2002, 68). Una d'aquestes maneres va ser emfatitzar l'esplendor dels comandants victoriosos mitjançant l'erecció d'*spolia* juntament amb les inscripcions associades (Luci, 2018, 109) que a partir de llavors serà una constant en el món romà. També començarà a ser una constant el desenvolupament de la pintura històrica romana, que serà utilitzada per l'elit amb finalitats ideològiques, no només per col·leccionar i exhibir l'art grec, sinó també per aprendre i exhibir el propi coneixement, convertint-se en símbols d'estatus per als romans rics (Holliday, 1997, 144). Tanmateix, és important destacar que les pintures, com qualsevol altra obra d'art a Roma, es van utilitzar per comunicar un missatge durador no només a l'elit, sinó també a les

comunitats de les quals sorgien aquests artistes (majoritàriament grecs²¹) i a la resta de la població romana (Holliday, 1997, 44).

Tanmateix, el botí grec no només incloïa estàtues i pintures, sinó també vaixel·la, mobles, monedes, metalls, biblioteques, entre d'altres; bona part de les quals es van exposar en temples construïts pels generals triomfals, alguna part va ser donada al tresor de l'estat (*Aerarium*); però també se sap que una part de l'art espoliat es va col·locar a les *domus* romanes (Welch, 2006, 102) i és un punt important que no s'ha d'oblidar. Com bé diu Welch, en un inici, la façana i el vestíbul de les cases d'atri estaven tradicionalment decorades amb aquest botí: hi havia col·locades restes de les armes i les armadures dels soldats vençuts, entre d'altres (Welch, 2006, 109). Més endavant es van introduir les estàtues i les pintures gregues saquejades com a decoració ja a l'interior de les cases, on es van veure com elements més sofisticats de decoració, més que no un casc; i aquestes representacions sovint denoten connotacions religioses atès que solien incloure representacions de divinitats gregues (Welch, 2006, 120). Aquestes estàtues i pintures a partir d'aquest moment es van situar a la part més privada de la casa, especialment a l'*hortus* (el jardí) i potser també, tot i que en menor escala en els menjadors i els dormitoris (Welch, 2006, 118). D'aquesta manera, aquestes connotacions sagrades es veien reflectides en el lloc on estaven exposades, és a dir, al jardí, atès que també podia arribar a tenir un aspecte de quelcom 'sagrat'. Així, aquestes obres d'art significaven una innovació a les cases i també un cert refinament cultural, per destacar el prestigi de la família.

Per tant, veiem que les obres d'art que formaven part del botí de guerra no només donaven prestigi en l'esfera política, sinó també en l'esfera privada, fet que va ocasionar que moltes d'aquestes estàtues s'acabessin perdent i no es conservin avui dia. Per als aristòcrates romans del segle II era molt important saber la qualitat, la mida i el material amb què estaven fetes atès que, com les estàtues estaven per sobre de qualsevol mercaderia, podien tenir més valor i donar més prestigi al que l'obtingués segons si estaven fetes d'un material o d'un altre (Welch, 2006, 128). Tanmateix, és important destacar que ni Lucius Aemilius Paullus ni Lucius Mummius van utilitzar el botí per decorar casa seva; per tant, demostra que per ells no era tant important la decoració portes endins, ni la quantitat de riqueses que podien acumular; sinó que van dedicar els seus esforços a l'exterior per, d'aquesta manera, perpetuar el seu triomf.

---

²¹ Els *triumphatores* van buscar els serveis dels millors artistes grecs disponibles per augmentar el seu prestigi i la seva glòria entre no només la població en general, sinó també entre els seus propis companys (Holliday, 1997, 44).

Així doncs, a partir de mitjans segle II, els romans van començar a comprendre la fama i el valor de certes obres originals gregues (Welch, 2006, 140); d'aquesta manera com més elements d'art grec tinguessin i com més variats fossin, millor. A més, també a partir d'aquest moment començarà a haver-hi un comerç d'obres d'art entre Grècia i les zones de residència de l'aristocràcia romana al final de la República, com la mateixa Roma, el Laci o Campània (Sauron, 2013, 143), fent d'aquesta manera que els aristòcrates més rics poguessin adquirir les més prestigioses estàtues i, en conseqüència, augmentar també el seu prestigi.

Per concloure, veiem que l'arribada d'art grec va significar una nova manera d'autopromocionar la classe dirigent romana; i alhora va implicar un canvi en la concepció de l'art romà. I no només això, sinó que la conquesta de totes aquelles ciutats gregues suposarà alhora la introducció de l'hel·lenisme en el món romà, no només en l'art, com he dit anteriorment, sinó en la política, amb la introducció de les processons triomfals inspirades en les grans processons dels reis hel·lenístics; i en la societat, atès que vindran artesans, filòsofs, escriptors, ciutadans, mercaders, esclaus, entre d'altres, que es barrejaran amb la població romana i els introduiran nous conceptes que fins ara segurament desconeixien. Tanmateix, contemporani a aquest fet també hi haurà una espècie de rebuig o 'xenofòbia' contra aquesta cultura 'estrangera' i contra alguns dels seus representants a Roma, per tant, no va ser un procés del tot fàcil de conciliar.

7. Bibliografia

Arafat, K.W. (1996). *Pausania's Greece: Ancient artists and Roman rulers*. Cambridge University Press.

Brisson, P.L. (2022). *Le moment unipolaire: Rome et la méditerranée hellénistique (188-146 aC)*. Les Presses de l'Université Laval.

Cadario, M. (2014). Preparing for Triumph. *Graecae Artes as Roman Booty in L. Mummius' Campaign (146 BC)*. Dins Lange Hjørt, C., Juliaan Vervaet, F. (eds.), *The Roman Republican Triumph beyond the Spectacle*, 83-101. Romae: Edizioni Quasar.

Derow, P. (2003, 2005). The Arrival of Rome: from the Illyrian Wars to the Fall of Macedon. Dins Erskine, A. (ed), *A companion to the Hellenistic World*, 51-70. Blackwell Publishing.

Díaz Ariño, B. (2016). El papel de la epigrafía en la construcción de la imagen pública de la aristocracia romana en época republicana: inscripciones y botín de guerra. *Autorretratos: la creación de la imagen personal en la antigüedad*, 41-58.

Dion Casio, Historia Romana. Libros I-XXV (fragmentos), Introducción, traducción y notas de D. Plácido Suárez.

Domínguez Monedero, A., Plácido Suárez, D., Gómez Espelosín, F., Gascó de la Calle, F. (1999). *Historia del mundo clásico a través de sus textos*. Alianza Editorial.

Duarte Sánchez, A.D. (2004). *El ejército romano*. 2a edición.

Ferrer Maestro, J.J. (2001). Botines e indemnizaciones, la economía romana de guerra entre Cartagena y Pidna. *Millars: espai i història*, 24, 25-33.

Gabaldón Martínez, M. del M. (2002-2003). El trofeo y los rituales de victoria como símbolos del poder en el mundo helenístico. *Cuadernos de Prehistoria y Arqueología de la Universidad Autónoma de Madrid (CuPAUAM)*, (28-29), 127-143.

García, J.T. (2013). Species simulacrorum: la pintura triunfal romana en la celebración de las victorias militares. *Aquila legionis: cuadernos de estudios sobre el Ejército Romano*, (16), 47-74.

González Rojas, P. (2011). *Homines Novi*: la construcción de sí mismo en la escena política romana. *Revista electrónica Historias del Orbis Terrarum*, (7), 90-125. <http://www.orbisterrarum.cl/>

Graverini, L. (2001). Maecenas, studi sul mondo classico: L. Mummio Acaico. Appendice: Fonti su L. Mummio. *Istituto di Storia Antica, Università Degli Studi di Siena*, 105-148.

Gruen, E.S. (1984). *The Hellenistic World and the coming of Rome* (Volum 1). University of California Press.

Harris, W. (1989). *Guerra e imperialismo en la Roma republicana, 327-70 a.C.* Siglo veintiuno de España Editores, sa.

Holliday, P. J. (2002). *The origins of Roman historical commemoration in the visual arts*. Cambridge University Press.

Holliday, P. J. (1997). *Roman Triumphal Painting: Its Function, Development, and Reception*. The Art bulletin (New York, N.Y.) 130-147.

Hölscher, T. (2004). *The language of Images in Roman Art*. Cambridge University Press.

Hölscher, T. (2006). The transformation of victory into power: from event to structure. Dins Dillon, S., Welch, K. E. (eds) *Representations of war in ancient Rome (27-48)*. Cambridge University Press.

Isager, J. (2009). *Destruction or depopulation of cities in Pausanias: Nikopolis, Aetolia and Epirus*. Proceedings of the Danish Institute at Athens, (6), 201-215.

Luci, F. (2018). Monuments and Inscriptions in Republican Rome: Linguistic Framework for Interpreting Art and Text. *Durham theses, Durham University*, 1-285.

Llantén Quiroz, N. (2018). Polibio y las razones de la victoria romana sobre los reinos helenísticos: *El rostro de la Batalla* en la Antigüedad. *Revista de Historia*, 25(2), 89-111.

Marco Tulio Cicerón. Los Deberes, Traducción de Ignacio J. García Pinilla, Biblioteca Clásica Gredos.

Martínez Morcillo, J.A. (2012). Lucio Emilio Paulo y el derecho de guerra. *Studia Historica Historia Antigua*, 30, 271-292.

Navarro, J. (2002). El impacto del helenismo en la aristocracia romana: cinco ejemplos para una época 196-146 a.C. *Memoria y civilización: anuario de historia*, (5), 39-76.

Pausanias, Descripción de Grecia. Libros I-II, introducción, traducción y notas de M.C. Herrero Ingelmo. Editorial Gredon, S.A.U.

Pausanias, Descripción de Grecia. Libros VII-X, introducción, traducción y notas de M.C. Herrero Ingelmo. Editorial Gredon, S.A.U.

Payen, P. (2018). *La guerre dans le monde grec: VIIIe-Ier siècles avant J.-C.* Armand Colin.

Plinio el Viejo, Historia Natural. Libros XXXIII-XXXVII. Efedocentia. <https://efedocentia.wordpress.com/2019/04/10/plinio-el-viejo-historia-natural-libros-xxxvi-y-xxxvii/>

Pomeroy, S.B., Burstein, S.M., Donlan, W., Tolbert Roberts, J. (2001). *La Antigua Grecia. Historia política, social y cultural.* Crítica.

Préaux, C. (1984). *El mundo helenístico. Grecia y Oriente, desde la muerte de Alejandro hasta la conquista de Grecia por Roma (323-146 a. de C.).* Editorial Labor, S.A.

Prieto, J. P. (2021). Bárbaros y libertadores: Rastros epigráficos de los primeros contactos entre Roma y Grecia durante las guerras romanas en el Oriente Helenístico (III-I A.C.). *Semanas de estudios romanos*, Vol. XX, 343-387.

Reiter, W. (1988). *Aemilius Paullus: Conqueror of Greece.* Croom Helm.

Roldán Hervás, J.M. (1981). *Historia de Roma I: La República Romana.* Ediciones Cátedra (pàg. 265-314).

Sauron, G. (2013). *L'Art Romain des conquêtes aux Guerres Civiles.* Picard.

Sexto Julio Frontino, Estratagemas: libros I-IV, Traducción y adaptación Ignacio Nachimowicz. <http://www.satrapa1.com/articulos/antiguedad/clasicos/textosclasicos.htm>

Tarpin, M. (2013). *Morale ou Droit? La capture des objets sacrés à Rome.* Université de Savoie. Laboratoire Langages, Littératures, Sociétés. Collection Sociétés, Religions, Politiques, (23), 81-100.

Tröster, M. (2010). ¿Una especie de hagiografía? Plutarco y la tradición histórica en la *Vida de Emilio Paulo*. *Gerión*, (28), núm. 1, 193-206.

Welch, K.E. (2006). *Domi Militiaeque*: Roman Domestic Aesthetics and War Booty in the Republic. Dins Dillon, S., Welch, K. E. (eds) *Representations of war in ancient Rome* (91-162). Cambridge University Press.

Yarrow, L. (2006). Lucius Mummius and the Spoils of Corinth. *Scripta Classica Israelica*, 57-70.